

		pag.		pag.
	Trefwoorden	2	Bijlagen:	
1	Inleiding	3	1 Checklist overvalcriminaliteit	40
1.1	Overvalcriminaliteit: begripsomschrijving	3	2 Beveiligingsplan overvallen voor ondernemers	43
1.2	Overvalcriminaliteit als aandachtspunt	3	Literatuur	47
1.3	Leeswijzer	4		
2	Overvalcriminaliteit in cijfers	5		
2.1	Aard, omvang en ontwikkeling overvalcriminaliteit	5		
2.2	Schade	8		
2.3	Geografische spreiding	8		
2.4	Opheldering	10		
2.5	Conclusies	10		
3	Achtergronden	11		
3.1	Daders	11		
3.2	Slachtoffers	15		
3.3	Situaties	17		
3.4	Conclusies	17		
4	Eigen onderzoek overvalcriminaliteit	19		
4.1	Beleidsvoorbereidend onderzoek	19		
4.2	Haalbaarheidsonderzoek	20		
4.3	Onderzoek ten behoeve van beleidsuitvoering	21		
4.4	Evaluatie-onderzoek	21		
4.5	Samenvatting	23		
5	Strategieën	24		
5.1	Dadergerichte strategieën	24		
5.2	Slachtoffergerichte strategieën	26		
5.3	Situatiegerichte maatregelen	31		
5.4	Samenvatting	32		
6	Praktijkvoorbeelden	33		
6.1	Proefproject Postkantoren BV en politie Haaglanden	33		
6.2	Roef Coördinatie Punt (RCP) politie Haaglanden	33		
6.3	Pilotproject Hollands-Midden, ReSec	34		
6.4	Project Amsterdamse Poort	35		
7	Het opzetten van een project Overvalcriminaliteit	36		
7.1	Het opzetten van een project	36		
7.2	Rol van actoren en maatregelen	37		
7.3	De projectcoördinator	39		

Dit hoofdstuk is gschreven door:
A.G. van Dijk; P. Boekhoorn; Van Dijk,
Van Soomeren en Partners, Amsterdam.

© Directie Politie, Afd. Veiligheidsbeleid
Ministerie van Binnenlandse Zaken.
Den Haag, 1995

	pag.		pag.
Branches		Situaties	
–, Aard, omvang en ontwikkeling	5 - 7	–, Bedrijfsgebonden	17
–, Overvalrisico	16	–, Hoog-risico-tijden	17
–, Preventie	28	–, Omgevingsfactoren	17
Checklist	40	Slachtoffergerichte maatregelen	
Dadergerichte strategieën		–, Bouwtechnisch en elecetronisch	27
–, Integrale benadering	25	–, Maatregelen door bedrijven	26
–, Opsporing en vervolging	24	–, Opvang	30
–, Preventie	25	–, Organisatie en personeel	26
–, Samenwerking politie - OM	25	–, Samenwerking politie en ondernemers	28
		–, Wetgeving	26
Daders		Slachtoffers	
–, Algemene kenmerken	11	–, Slachtofferschap	15
–, Dadercategorieën	11	–, Risico naar branches	16
–, Geweld	13 - 14		
–, Modus operandi	13	Verplaatsingseffect	6, 15
–, Motieven	12		
–, Objecten	13		
–, Verandering in werkwijzen	15		
Geografische spreiding	8 - 10		
Internationaal			
–, Vergelijking	8		
Landelijk Overvallen Registratie Systeem			
–, (LORS)	20, 24		
Maatregelen (overzicht)	32		
Maatregelen en betrokkenen (overzicht)	37 - 38		
Onderzoek			
–, Beleidsuitvoering	21		
–, Beleidsvoorbereiding	19		
–, Evaluatie	21		
–, Haalbaarheid	20		
Opheldering	10		
Praktijkvoorbeelden	33 - 35		
Roofcoördinatieteam	24		
Schade	8		
Situatiegerichte maatregelen			
–, Inrichting ruimten	31		
–, Toezicht	31		

Overvalcriminaliteit: begripsomschrijving

1.1

Voor het begrip 'overval' bestaat geen sluitende en eenduidige definitie, mede omdat de strafwetgeving hierin niet expliciet voorziet. De delicten die met de term 'overval' worden aangeduid zijn met name in twee artikelen van het Wetboek van Strafrecht terug te vinden. In artikel 312 wordt gewezen op 'diefstal voorafgegaan door, vergezeld met of gevolgd door toepassing en/of dreiging met geweld jegens personen'.

Artikel 317 betreft 'het door toepassing van en/of dreiging met geweld iemand dwingen tot afgifte van een goed'.

Diefstal met geweld en afpersing kent verschillende verschijningsvormen die in het dagelijks spraakgebruik beter bekend zijn als 'straat-roof', 'overval' of 'roofoverval'.

Van straatroof is bijvoorbeeld sprake wanneer iemand op de openbare weg onder bedreiging met een mes gedwongen wordt zijn of haar portemonnaie af te geven. Van een (roof)overval is sprake wanneer personen in een afgeschermd ruimte (bijvoorbeeld een bank, benzinstation, winkel of café) met geweld gedwongen worden de inhoud van een kluis of een kassa te overhandigen. Van een (roof)overval is ook sprake wanneer een ondernemer of een personeelslid op weg naar een bank of postkantoor onder bedreiging met geweld gedwongen wordt het geld van het bedrijf af te geven.

Een winkeldief die wordt betrapt en supermarktpersoneel bedreigt om weg te kunnen vluchten, wordt niet als 'overvaller' aange-

merkt, omdat de intentie om geweld te gebruiken niet van meet af aan aanwezig is.

Een overval wordt met andere woorden beschouwd als een misdrijf waarbij sprake is van het zich wederrechtelijk toeëigenen van een goed door middel van de toepassing van (fysiek of geestelijk) geweld, dat van meet af aan een wezenlijk onderdeel uitmaakt van het delict.

Onder overvalcriminaliteit verstaan we in dit hoofdstuk:

"Het met geweld of bedreiging met geweld wegnemen of afpersen van enig goed, gepleegd tegen personen in een afgeschermd ruimte of op een gepland/georganiseerd transport of de poging daartoe"¹.

In dit hoofdstuk is de keus gemaakt om de overvalproblematiek toe te spitsen op die overvallen die gericht zijn tegen geldinstellingen en bedrijven.

Dit betekent dat overvallen op woningen, taxi's, particuliere geldtransporten en ook op 'pinners' bij geldautomaten in het volgende niet aan de orde zullen komen. Niet alleen vallen zij voor een deel binnen het 'schemergebied' tussen overvallen en straatroof, ook vereist het voorkomen en bestrijden van deze delicten andere strategieën dan de preventieve en repressieve maatregelen die voor overvallen op geldinstellingen en bedrijven voorhanden zijn.

Overvalcriminaliteit als aandachtspunt

1.2

Door de sterke stijging in voorgaande jaren is de overvalproblematiek steeds meer in het middelpunt van de aandacht gekomen. In de periode 1989-1993 zijn in Nederland in totaal meer dan 10.000 overvallen gepleegd; sinds 1986 is het aantal overvallen meer dan verdubbeld. Indien de trend zich doorzet, dat wil zeggen bij een gemiddelde stijging van 14% per jaar, betekent dit dat in het jaar 2000 sprake zou zijn van bijna 6800 overvallen.

In reactie hierop hebben zich op het gebied van de preventie van overvalcriminaliteit enkele ontwikkelingen voorgedaan.

Een belangrijk initiatief is het door het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) in 1993 opgerichte **Projectteam Overvalcriminaliteit** (PTO) geweest².

Het PTO heeft, onder het motto **Stop Overvallen Samen** (S.O.S), tot doel de sterk stijgende trend in het aantal overvallen om te

¹ Deze definitie sluit aan bij de begripsomschrijving zoals die ook voor de Teleac-cursus Overvalcriminaliteit is gehanteerd.

² Het PTO is een van de concrete projecten waarmee het in 1992 opgerichte NPC de criminaliteit probeert aan te pakken. In het NPC werken, onder voorzitterschap van de staatssecretaris van Justitie, overheid en bedrijfsleven samen. Een onder het platform ressorterende stuurgroep heeft de mogelijkheden voor een gezamenlijke aanpak van de overvalproblematiek geïnventariseerd.

buigen in een dalende trend. Het PTO is samengesteld uit vertegenwoordigers van politie, justitie, openbaar ministerie en bedrijfsleven.

Een tweede ontwikkeling is dat in een aantal politieregio's roofcoördinatieteams zijn opgericht en preventieprojecten op het gebied van overvalcriminaliteit op gang zijn gekomen.

1.3

Leeswijzer

Dit hoofdstuk overvalcriminaliteit is opgebouwd uit zeven paragrafen. Na deze inleidende paragraaf volgt paragraaf 2 waarin de aard, omvang, ontwikkelingen, geografische spreiding en schade door overvalcriminaliteit worden behandeld.

In paragraaf 3 worden de achtergronden van overvalcriminaliteit weergegeven aan de hand van informatie over daders, slachtoffers en omgevingsfactoren.

In paragraaf 4 gaat het om onderzoek naar de overvalproblematiek in gemeenten of politiedistricten waarbij de lokale situatie in beeld wordt gebracht.

Om overvalcriminaliteit te bestrijden, moeten verschillende strategieën worden gehanteerd. Deze strategieën, respectievelijk maatregelen inzake daders, slachtoffers en situaties komen in paragraaf 5 aan de orde.

De aanpak van overvalcriminaliteit wordt in paragraaf 6 geïllustreerd door informatie uit een aantal praktijkvoorbeelden.

De zevende en laatste paragraaf geeft onder meer een samenvattend overzicht in de actoren en maatregelen die van belang zijn bij de bestrijding en preventie van overvalcriminaliteit.

In dit hoofdstuk komen de aard, omvang en ontwikkeling van overvalcriminaliteit aan de orde.

Allereerst zal bekeken worden welke ontwikkeling te zien is in de omvang van overvalcriminaliteit. Bovendien wordt aandacht besteed aan de geografische spreiding van het delict, de schade die overvallen met zich meebrengen en de opheldering van overvallen.

De cijfers over aard, omvang en ontwikkeling

van overvalcriminaliteit die in deze paragraaf worden gepresenteerd, zijn ontleend aan gegevens zoals verzameld door de CRI en het Projectteam Overvalcriminaliteit.

Op enkele onderdelen wordt het beeld aangevuld met andere onderzoeksresultaten op het gebied van overvallen (onder andere van Mertens en Leve³). Bovendien wordt onder meer gebruik gemaakt van een onderzoek onder detaillisten met de titel *Criminaliteit en detailhandel*⁴.

Aard, omvang en ontwikkeling overvalcriminaliteit

2.1

De eerste bankoverval in Nederland vond in 1965 plaats. In de daarop volgende tien jaren was weliswaar een stijging van het aantal overvallen op geldinstellingen waar te nemen, maar deze problematiek bleef voor politie en openbaar ministerie beheersbaar. De ophelderingspercentages waren relatief hoog (50%) en de genomen preventieve maatregelen leidden tot een daling van het aantal bankovervallen.

Het aantal overvallen op geldinstellingen steeg echter vanaf het eind van de jaren zeventig snel, terwijl in de jaren tachtig ook het midden- en kleinbedrijf in toenemende mate het slachtoffer werd van overvallen.

In de periode 1979-1989 heeft zich een stijging voorgedaan met 150%, waarbij per jaar het aantal overvallen, ten opzichte van het voorafgaande jaar, gemiddeld met 9,5 procent groeide⁵. In de jaren daarna tot 1993 bedroeg de stijging van het aantal overvallen gemiddeld zelfs 14% per jaar. Bovendien daalde het ophelderingspercentage tot 30%.

Over de jaren vanaf 1990 kan het volgende beeld worden gepresenteerd (tabel 1).

Tabel 1: Aantal overvallen naar aard van het object; 1990 - 1994

Object	1990	1991	1992	1993	1994
geldinstellingen	376	530	612	540	348
horeca	204	263	416	518	483
benzinestations	189	175	208	226	191
winkels	409	403	583	698	761
taxi's	17	29	28	76	91
commercieel overig	42	54	67	66	51
part. geldtransport	104	107	124	205	151
woningen	174	191	174	278	313
diverse	116	95	79	118	113
Totaal (abs)	1.631	1.847	2.291	2.725	2.502

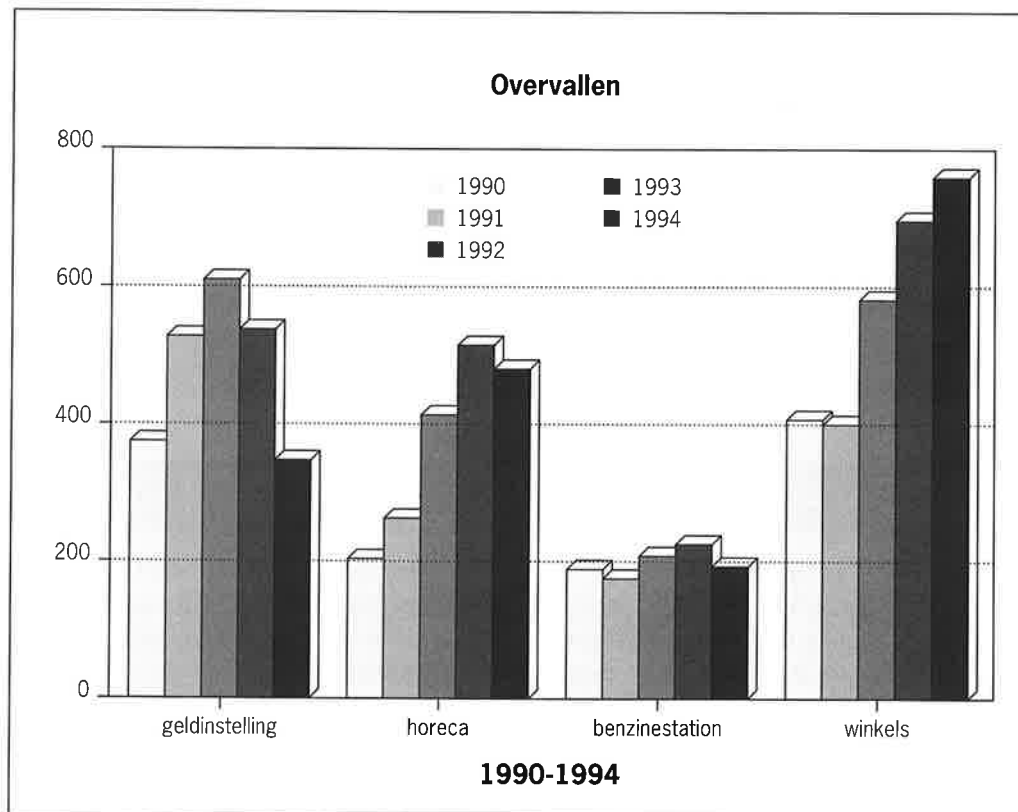
Uit tabel 1 komt onder meer naar voren dat na jaren van voortdurende stijging, in 1994 het totaal aantal overvallen is gedaald (met ruim acht procent in vergelijking met 1993).

In grafiek 1 zijn de aantallen overvallen op geldinstellingen, horeca, benzinestations en winkels over de jaren 1990-1994 weergegeven.

³ Mertens, N.J.G. en R.D. de Leve, 1991, Overvallen. Overvalcriminaliteit tegen het bedrijfsleven in Nederland; periode 1980-1989.

⁴ Van Dijk, Van Soomeren en Partners, Criminaliteit en de detailhandel. Resultaten van een enquête onder detaillisten, 1991.

⁵ In 1979 was nog sprake van 605 overvallen, in 1989 was dit opgelopen tot 1495 overvallen.

Als we naar de verschillende objecten kijken, dan zien we dat het aantal overvallen bij geldinstellingen na 1992 sterk is gedaald. Deze afname is verscherpt doorgezet in 1994 met een daling van ruim 35% (ten opzichte van 1993). Bovendien is na een (sterke) stijging in de voorgaande jaren ook een daling te zien bij de horeca en benzinestations. Bij de winkels (en taxi's en woningen) is daarentegen een stijging in het aantal overvallen te zien.

Verplaatsingseffect

Dit zou kunnen betekenen dat met het zwaarder en beter beveiligen van banken en andere geldinstellingen, de overvalleur op zoek gaat naar alternatieve, eenvoudiger te overvallen objecten als supermarkten, tabakwinkels, snackbars, etcetera. Dit blijkt echter **niet** het geval te zijn.

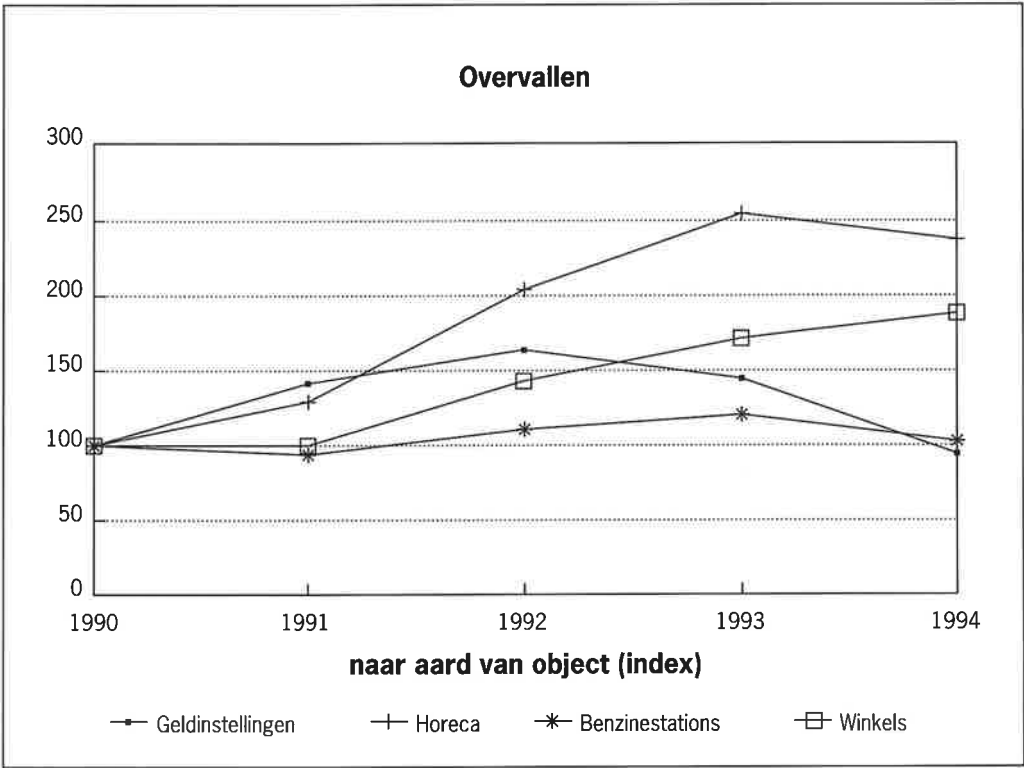
Hesseling geeft na een analyse van verschillende buitenlandse studies aan dat gelegenheidsbeperkende preventie in een branche feitelijk samengaat met een reductie van het specifieke delict, hetgeen bijvoorbeeld terug te zien is in de daling van het aantal overvallen op geldinstellingen. Het veronderstelde verplaatsingseffect naar andere branches is volgens Hesseling op grond van de buitenlandse studies echter niet aantoonbaar⁶. Zo komen

Marsden (1990) en Clarke e.a. (1991) tot de conclusie dat de beveiliging van banken (in Australië) niet heeft geleid tot een verplaatsing naar andere doelwitten, zoals gokhallen, benzinestations, apothekers, winkels en dergelijke. Een betere beveiliging van een bank heeft wel tot gevolg gehad dat minder beveiligde banken in de buurt een grotere kans lopen doelwit te worden van overvallers. Deze vorm van verplaatsing treedt voornamelijk op als bij de beveiliging van een bank ook gebruik gemaakt wordt van bewakingspersoneel. Naar alle waarschijnlijkheid hangen in Nederland de daling van het aantal overvallen bij onder meer geldinstellingen en de stijging van het aantal overvallen bij winkels samen met veranderingen in de daderpopulatie. Zo kan de stijging in het aantal overvallen bij winkels worden gezien als het gevolg van de 'instroom' van beginnende daders die het met name op deze objecten hebben gemunt (zie ook 3.1).

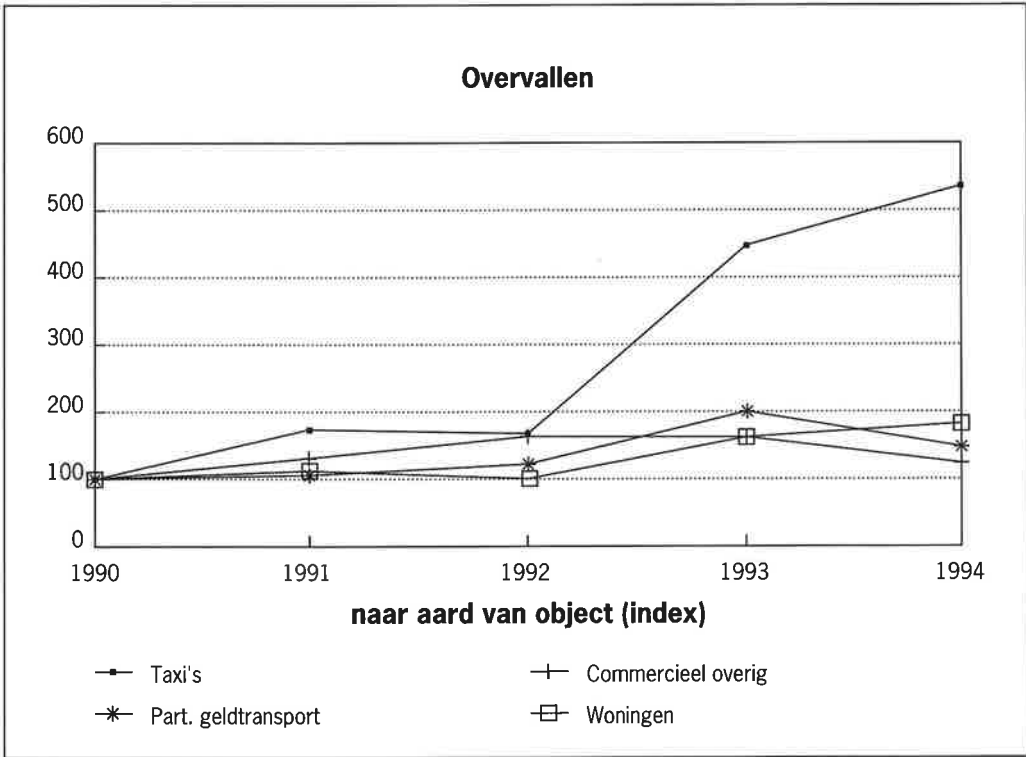
De geïndexeerde gegevens over de overvallen naar aard van het object zijn over de periode 1990-1994 in de volgende twee afbeeldingen weergegeven.

⁶ Hesseling, R., De verharding van de overval, betere beveiliging leidt tot minder verplaatsingseffecten dan verwacht, in : SEC, juli 1993, nummer 3, p.20-22. Zie ook: Hesseling, R.B.P., Stoppen of verplaatsen?, een literatuuronderzoek over gelegenheidsbeperkende preventie en verplaatsing van criminaliteit, 1994.

Grafiek 2: Overvallen op geldinstellingen, horeca, benzinestations en winkels; 1990-1994 (index)

Grafiek 3: Overvallen op taxi's, particulier geldtransport, commercieel overig en woningen; 1990-1994 (index)

Internationale vergelijking

Een vergelijking van de omvang en ontwikkeling van de overvalcriminaliteit in Nederland met andere West-Europese landen is niet mogelijk aangezien in deze landen niet op een vergelijkbare wijze landelijke statistieken worden bijgehouden.

Met betrekking tot het overvalrisico van bankkantoren beschikt de Nederlandse Vereniging van Banken wel over informatie inzake verschillende West-Europese landen. In 1988 bleek dat in Nederland de kans op een overval op een bank op 1:25 lag. Hiermee nam Nederland, in vergelijking met andere

Europese landen, toen een vijfde plaats in, na Spanje, Italië, Ierland en Denemarken.

Het overvalrisico voor een bankkantoor of agentschap in Nederland was in 1993 gestegen tot 1:15. Hiermee ging Nederland op dit gebied tot een van de meest risicovolle landen van Europa behoren; alleen Italië en Ierland scoorden in Europees verband in dat jaar nog slechter (namelijk met een 'risk rate' van 1:11).

In 1994 is daarentegen een duidelijke daling in het aantal geldkantoorovervallen ingezet, de risk rate daalde in dat jaar naar 1:21 (zie verder 2.3).

2.2

Schade

Bij overvallen op geldinstellingen, bedrijven en particuliere geldtransporten werd in 1993 in totaal voor bijna 21 miljoen gulden buitgemaakt⁷; in 1994 was dit bedrag gedaald tot 16,5 miljoen. Het bedrag dat per overval wordt buitgemaakt loopt daarbij sterk uiteen. Bij een deel van de overvallen wordt geen buit gemaakt (omdat de overval mislukt), bij de

anderen wordt een bedrag buitgemaakt tot hoogstens enige tienduizenden guldens, met uitschieters van een paar ton.

Exacte gegevens over de omvang van de gemiddelde buit worden niet door banken of andere instanties verstrekt, mede om potentiële overvallers niet te veel aanleiding te geven.

2.3

Geografische spreiding

Regionale spreiding

De overvalproblematiek concentreert zich in hoofdzaak in en rond (groot)stedelijke gebieden, met een duidelijk accent in de Randstad. Deze gebieden worden als 'hoog-risico-gebieden' beschouwd. In de afgelopen jaren komt echter naar voren dat ook in andere gebieden in toenemende mate sprake is van overvallen, hetgeen voortvloeit uit een groei van de mobiliteit van de daders waardoor ook een grotere geografische spreiding is te verwachten. Het aantal overvallen per politieregio over de periode 1992-1994 is (als gemiddelde) in overzichtskaart 1 opgenomen.

Kaart 1

Overvallen per politieregio (1992 - 1994)

Klasse indeling

0 - 50
51 - 100
101 - 150
151 - 200
> 200

⁷ Integrale Veiligheids Rapportage 1994, p.63-67.

Op basis van de gegevens over het aantal overvallen kunnen zes 'risicovolle' politieregio's worden aangegeven (waar in de periode 1992-1994 gemiddeld meer dan 100 overvallen per jaar hebben plaatsvonden). Dit zijn:

- (1) Amsterdam-Amstelland
- (2) Rotterdam-Rijnmond
- (3) Haaglanden
- (4) Midden- en West Brabant
- (5) Utrecht
- (6) Brabant Zuid-Oost

We zien dat de regio's met de grootste steden van Nederland, te weten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven in deze top zes vertegenwoordigd zijn. Bijna een kwart van alle overvallen vindt in de regio Amsterdam-Amstelland plaats.

De cijfers over het aantal overvallen zijn ook weer te geven naar het aantal inwoners per politieregio⁸. We krijgen dan het volgende beeld (kaart 2):

Kaart 2
Overvallen per 100.000 inwoners naar politieregio (1993)

De top-tien wat betreft het aantal overvallen naar aantal inwoners was in 1993 als volgt: Amsterdam-Amstelland, Rotterdam-Rijnmond, Brabant Zuid-Oost, Brabant-Noord, Haaglanden, Gooi- en Vechtstreek, Midden- en West Brabant, Zaanstreek-Waterland, Utrecht en Limburg Zuid.

Overvallen bij geldinstellingen

Voor geldinstellingen geldt dat het aantal overvallen wel te relateren valt aan het totaal aantal geldinstellingen per regio. Op grond hiervan kan een 'risk-rate'⁹ van geldinstellingen worden berekend.

De 'risk-rate' van geldinstellingen in de verschillende regio's is in kaart 3 aangegeven over het jaar 1994.

Kaart 3
Risk-rate overvallen geldinstellingen per politieregio (1994)

⁸ Op basis van CRI-gegevens, weergegeven in A.W.M. Eijken, Criminaliteitsbeeld van Nederland, DCP/Justitie, december 1994. Vanzelfsprekend zou het beter zijn om het aantal overvallen te relateren aan het totaal aantal bedrijven per regio. Dit gegeven is echter niet voorhanden.

⁹ Dit is de kans dat een geldinstelling in een periode van een jaar wordt overvallen. Dit betekent in de kaart het volgende: hoe lager de score, hoe hoger het risico. Als voorbeelden: Amsterdam (score 1:11) en Friesland (1:140).

De top-tien in 'risk-rate' wat betreft overvallen op geldinstellingen was in 1994 als volgt: Amsterdam-Amstelland, Zaanstreek-Waterland, Brabant Zuid-Oost, Midden- en West Brabant, Haaglanden, Gooi- en Vechtstreek, Kennemerland, Rotterdam-Rijnmond, Gelderland Midden en Utrecht. Het aandeel van de tien genoemde hoog-risicoregio's in het totaal bedraagt 67%.

Overvallen naar gemeentegrootte

In de Integrale Veiligheidsrapportage van 1994 is nagegaan hoe het aantal overvallen zich in

gemeenten van verschillende grootte in de jaren 1990 tot en met 1993 heeft ontwikkeld. Op grond van deze cijfers wordt geconstateerd dat de overvalcriminaliteit zich uitbreidt:

- van de grote steden in de Randstad naar de grote steden in de rest van Nederland;
- van de grote gemeenten naar de middelgrote gemeenten. De uitbreiding van de grote naar de middelgrote gemeenten was in de afgelopen jaren nog alleen zichtbaar in de Randstad, maar het is niet onwaarschijnlijk dat deze trend binnen enkele jaren ook zichtbaar zal worden buiten de Randstad.

2.4

Opheldering

De meeste overvallen worden niet opgehelderd, in de periode 1979-1989 is ongeveer een derde van de overvallen opgelost. Het cijfer voor opgeloste zaken in 1993 was 29 procent.

Per ressort bekeken blijkt dat in het ressort Amsterdam naar verhouding minder overvallen worden opgelost dan in de rest van het land.

Van de overvallen die in de periode 1989-1993 in het ressort Amsterdam werden gepleegd, bleek in 1993 slechts 25 procent opgelost. Het betreffende cijfer voor het ressort Den Haag was 37 procent, terwijl de oplossingspercentages voor de ressorts Den Bosch, Arnhem en Leeuwarden uitkwamen op respectievelijk 39 procent, 40 procent en 45 procent.

2.5

Conclusies

De gegevens over overvalcriminaliteit leiden tot de volgende conclusies.

- Het aantal overvallen liet sinds eind jaren zeventig een sterk stijgende tendens zien. Over de periode 1989-1993 bedroeg de stijging zelfs gemiddeld 14% per jaar, waarbij het totaal aantal overvallen in 1993 was opgelopen tot 2725. Hierna is een daling ingetreden waarbij het aantal overvallen in 1994 met acht procent is afgenomen tot 2502. Deze daling deed zich met name voor bij geldinstellingen (met ruim 35%). Bovendien is na een (sterke) stijging in de voorgaande jaren ook een daling te herkennen bij de horeca en benzinestations. Bij de winkels is daarentegen nog steeds sprake van een toename.

- Bij overvallen op bedrijven en geldinstellingen werd in 1994 in totaal 16,5 miljoen gulden buitgemaakt. Het bedrag dat per overval werd buitgemaakt liep daarbij sterk uiteen.
- De overvalproblematiek concentreert zich in hoofdzaak in en rond (groot)stedelijke gebieden, met een duidelijk accent in de Randstad. Deze gebieden worden als 'hoog-risico-gebieden' beschouwd. In de afgelopen jaren komt echter naar voren dat ook in andere gebieden in toenemende mate sprake is van overvallen.
- De meeste overvallen worden niet opgehelderd, het oplossingspercentage bedraagt ongeveer 30 procent.

Daders

3.1

Algemene kenmerken

De criminele 'carrière' van de doorsnee overvaller begint al op jeugdige leeftijd. Uit onderzoek naar overvallers bleek dat 36 procent van de daders al vóór het zestiende jaar over criminele antecedenten beschikte. De gemiddelde leeftijd op het moment van het plegen van het eerste delict bleek te liggen op iets meer dan 18 jaar¹⁰.

Zij hebben zich eerder met name schuldig gemaakt aan vermogensdelicten. Delicten in verband met de Opiumwet komen bij deze categorie delinquenten relatief weinig voor. Onder de onderzochte groep bleek slechts 7% niet eerder met Justitie in aanraking te zijn gekomen, terwijl meer dan de helft over acht of meer antecedenten beschikte en een deel (20%) een strafblad had met meer dan 20 feiten. Het gemiddeld aantal antecedenten bedroeg circa 13 per persoon.

Overvallers zijn veelal mannen die met vermogensdelicten (woning- en autoinbraak en diefstal) zijn gestart, hierin hun criminele bestaan hebben opgebouwd en die daarna 'de bakens hebben verzet'.

Van de plegers van overvallen recidiveert een groot aantal, namelijk circa tachtig procent.

Daders van overvallen zijn meestal 'oudere jongeren' tussen de 18 en 30 jaar. Op het gebied van scholing, werk en inkomen scoren overvallers relatief laag. Vaak zijn de gezinsomstandigheden niet rooskleurig (geweest). De meeste overvallers hadden in de periode 1980-1990 volgens een onderzoek van Van den Eshof en Van der Heijden (1990) de Nederlandse nationaliteit (82%). Er is door een sterke stijging van het aantal allochtone overvallers begin jaren negentig inmiddels sprake van een fifty-fifty verdeling wat betreft autochtone/allochtone afkomst. Bij de allochtone overvallers gaat het vooral om jongeren van Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse ouders.

Voorts constateren Van den Eshof en Van der Heijden (1990) dat bijna de helft van de overvallen gepleegd wordt door groepen van twee daders. Eénderde wordt gepleegd door 'solisten' en éénzesde door groepen van drie daders. Slechts een klein deel (6%) van de

delicten wordt door grotere groepen gepleegd.

Op grond van de huidige stand van de informatievoorziening binnen de politie- en justitie-organisatie is het overigens nog niet goed mogelijk om een landelijk beeld te schetsen van de daderpopulatie. Gegevens over aantallen daders, hun etniciteit, leeftijd en dergelijke worden wel bij de politie door regionale coördinatieteam's verzameld, maar niet op een zodanige wijze dat landelijke vergelijkingen eenvoudig gemaakt kunnen worden.

Bovendien is nauwelijks informatie beschikbaar over de motieven en keuzes van overvallers en over de totale actieve daderpopulatie.

Wel kan worden gesteld dat overvallers hun overvallen vaak in reeksen plegen. De frequentie waarmee overvallen worden gepleegd hangt af van de buit; een hoge buit kan tot gevolg hebben dat de daders geruime tijd wachten voordat zij een volgende overval plegen. Dit betekent dat niet goed een gemiddeld aantal overvallen per dader kan worden berekend. Daardoor kan ook geen betrouwbare schatting van het aantal actieve overvallers in Nederland worden gemaakt. Uit gegevens van de CRI is (alleen) bekend dat bijvoorbeeld in 1993 in totaal 1.327 en in 1994 1.030 personen zijn aangehouden die worden verdacht van het plegen van een overval in genoemde jaren.

Dadercategorieën en motieven

Op grond van verschillende analyses en ervaringen bij de politie worden de daders van overvallen veelal in drie categorieën ingedeeld¹¹:

- a beginnende daders;
- b gevorderden;
- c professionele overvallers.

a Beginnende daders

Deze categorie is de grootste en snelst groeiende groep. Ook de gemiddelde leeftijd van de daders is steeds lager komen te liggen; de beginleeftijd van de overvallers ligt tussen de 15 en 19 jaar.

Deze beginnende overvallers handelen impulsief en bereiden hun overval niet of nauwelijks

¹⁰ Van den Eshof en Van der Heijden, 1990; Van den Eshof en Vledder, 1991.

¹¹ Zie onder meer Mertens, 1994.

voor, in dit opzicht zijn zij 'amateurs'. Combinaties van enkele daders komen veelal op ad hoc-basis tot stand, waardoor er ook nauwelijks sprake is van een onderlinge taakverdeling. De beginnende overvallers maken vaak deel uit van een criminele groep jongeren die in wisselende samenstelling overvallen pleegt. De groep bestaat veelal uit 10 tot 30 jongeren, de combinaties meestal uit twee of drie jongeren.

Het al dan niet doorzetten van een overval wordt 'op gevoel' soms letterlijk op de drempel van het bedrijf genomen. Ook wat betreft de lokatie zoeken ze het niet 'ver'; het gebied van de beginnende daders beperkt zich meestal tot de eigen stad en soms zelfs de eigen wijk.

Met name de toename van deze groep beginnende daders, de daling van de beginnersleeftijd en de 'lagere drempel' waarbij ook deze jongere, relatief onervaren overvallers besluiten om 'zwaardere' overvallen te plegen, is zorgwekkend.

b Gevorderden

Bij de gevorderden is veelal sprake van voorbereiding van de overval en van een weloverwogen plan. Er wordt door hen met 'bekenden' samengewerkt en er is sprake van een taakverdeling. Bovendien wordt een inschatting gemaakt van de bedreigingen en kansen. De gevorderden hebben een leeftijd tussen de 18 en 23 jaar. Ze hebben al ervaring met overvallen opgedaan en tonen een relatieve beheersing bij het naar hun hand zetten van moeilijker overvalsituaties. Ook het werkgebied is groter: men opereert gebruikelijk regionaal dan wel bovenregionaal.

c Professionele overvallers

Professionele overvallers plegen hun delicten na een zorgvuldige planning en afweging van alle risico's ('een gewogen beslismodel'). In de voorbereidingsfase wordt veel tijd en soms ook geld gestoken om 'zeker' te werk te kunnen gaan. Hier kan men denken aan (video)observatie van de plaats van overval, het gebruik van meerdere (gestolen) voertuigen, vluchtrouteverkenning, etcetera. Professionele overvallers hebben al een ruime ervaring opgedaan. Veelal zijn deze overvallers ouder dan 21 jaar. Zij opereren vaak landelijk.

De overvallers in de drie dadercategorieën hebben ook **gemeenschappelijke kenmerken**:

- in tegenstelling tot de situatie in andere Europese landen, waar soms percentages

van 50% drugverslaafden worden gemeld, zijn overvallers in Nederland veel minder vaak verslaafd aan drugs. In een onderzoek van Van den Eshof en Van der Heijden (1990) bleek uit de antecedenten van overvallers dat circa 17% in een eerder stadium al met justitie in aanraking was gekomen vanwege drugsdelicten.

Ook uit onderzoek van Kroese en Staring (1993) onder gedetineerde overvallers komt naar voren dat slechts een gering aantal overvallers zich bezig heeft gehouden met handel in drugs en zelf verslaafd waren. De angst voor verslaving zou bij veel overvallers zelfs een rol spelen in hun besluit zich niet met dealen in te laten;

- overvallers plegen slechts zelden maar één overval;
- voor alle overvallers geldt dat de buitverwachting hoog is. Door onderlinge communicatie tussen overvallers wordt minimaal de schijn gewekt dat de buit inderdaad hoog was, zodat de aantrekkingskracht van overvallen voor anderen ook groot blijft¹².

Motieven

Kroese en Staring (1993) vatten de resultaten samen van andere onderzoeken naar motieven bij overvallers.

Reffken bijvoorbeeld noemt de volgende motiverende omstandigheden:

- de drang tot het zich op illegale wijze toeëigenen van grote sommen geld;
- het ontbreken van kennis over of de gelegenheid tot het plegen van andere delicten;
- het idee dat met andere delicten minder geld kan worden vergaard.

Symons wijst bij de keuze om een overval te plegen, naast materiële overwegingen, op:

- de invloed van vrienden die ervaring hebben opgedaan met overvallen;
- statusoverwegingen; de roofoverval is het hoogtepunt in de criminele carrière, een bekroning van het werk en het hoogste punt in de criminele hiërarchie.

Ook anderen wijzen, naast het duidelijke materiële aspect, op 'immateriële' aspecten die een rol kunnen spelen bij het kiezen voor overvallen als delict. Het betreft hier onder meer de zelfstandigheid en vrijheid van het beroep en de status van overvallers in de criminele wereld.

¹² Van den Eshof en Van der Heijden (1990) vermelden overigens dat de gemiddelde omvang van de buit in de loop der jaren sterk is gedaald. Uit veiligheidsoverwegingen wordt echter over de omvang van de buit bij roofovervallen door de CRI geen informatie versprekt.

Overvallers en objecten

De drie dadercategorieën hebben verschillende voorkeuren voor objecten. Mertens (1994) geeft de volgende globale verdeling:

Beginners:	kleinere winkels kleinere horeca-bedrijven
Gevorderden:	grotere winkels benzinestations postagentschappen particulier geld- en waardetransport grotere horeca-bedrijven
Professionelen:	banken en postkantoren professioneel geld- en waardetransport juweliers

Uit het overzicht komt naar voren dat naarmate de criminele ervaring toeneemt, de daders meer gericht zijn op geldinstellingen en hogere buitbedragen proberen te bemachtigen. Ook neemt in deze gevallen de complexiteit van de overval toe, zowel door de omvang van de situatie (grotere ruimte, meer personeel en klanten) als door het verwachte niveau van veiligheidsmaatregelen.

Bovendien is een samenhang geconstateerd tussen de aard van het object en de afgelegde afstand; bankovervallers blijken vaak grote afstanden af te leggen, terwijl criminelen die benzinestations overvallen hun object over het algemeen dicht bij huis zoeken (Van den Eshof en Van der Heijden, 1990). Dit sluit derhalve aan bij de eerder gemaakte opmerkingen over de actieradius van de verschillende categorieën overvallers.

De stijging van het aantal overvallen, die zich tot 1994 heeft voor gedaan, wordt in verband gebracht met veranderingen in de daderpopulatie. De professionele bankovervaller heeft gezelschap gekregen van een groot aantal beginners en gevorderden die in toenemende mate overvallen plegen op bedrijven in de detailhandel en de horeca. Ook wordt geconstateerd dat een deel van de beginners en gevorderden zich steeds meer gaat richten op geldinstellingen, objecten die in het verleden voorbehouden waren aan de kleine groep van

professionele overvallers. In dit opzicht is sprake van een toevloed van beginnende overvallers waardoor het delict dreigt te 'populariseren'.

Modus operandi

Er is een aantal vormen van overvalcriminaliteit te onderscheiden¹³:

- Klantgedrag-overvallen
Overvallen manifesteren zich in het overgrote deel van de gevallen als 'klantgedrag-overval': één of meerdere daders komen (onvermomd) als klant het bedrijf binnen, wachten een geschikt moment af en bedreigen vervolgens het aanwezige personeel om de buit te bemachtigen.
- 'Hit and run'
Een veel kleinere groep daders geeft de voorkeur aan een gewelddadig (schreeuwend en dreigend met wapens) de zaak binnenkomen en onmiddellijk op de buit af te gaan. Het personeel en de aanwezige klanten worden bedreigd en de daders dwingen hen tot de afgifte van geld. Zo snel als ze binnenkamen, zo snel verdwijnen ze ook weer. Het overgrote deel van deze overvallen vindt binnen circa twee à drie minuten plaats.
- Openings- en sluitingsovervallen
Een nog kleiner deel van daders sluip 's nachts het bedrijf binnen, of loopt mee bij het openen, laat zich insluiten, of wacht het personeel na sluitingstijd buiten op en dwingt hen mee naar binnen te gaan. Ook hier spitst het overvalgedrag zich toe op de inhoud van de kassa of de kluis, waarin de aanwezigheid van de dagopbrengst wordt vermoed.
- Transportovervallen
Bij deze vorm van overvallen worden ondernemers of personeelsleden op de openbare weg gedwongen om de dagopbrengst (die ze op dat moment wegbrengen naar de bank of mee naar huis nemen), af te geven aan de overvaller. Een verhoogd risico is aanwezig in de omgeving van de zaak of het bankfiliaal. De transportoverval kenmerkt zich derhalve door het opwachten van het slachtoffer.

Geweld, directe en indirecte bedreiging

Ten aanzien van het 'geweld' dat bij overvallen

¹³ Zie ook: Mertens, 1994.

wordt gebruikt, worden de volgende twee onderverdelingen gehanteerd:

- fysiek geweld en dreiging met fysiek geweld
- zowel fysiek geweld als de dreiging daarmee tegen de ondernemer of personeel dat het geld beheert gericht (we spreken van directe

bedreiging) of tegen derden (indirecte bedreiging)¹⁴.

Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende vormen van geweld die in de periode 1990-1993 bij overvallen zijn gebruikt.

Tabel 2: Toegepast geweld bij overvallen (1990-1993)¹⁵

	1990	1991	1992	1993
Schieten	91	115	111	105
Steken	-	-	23	23
Opsluiten	58	48	66	72
Vastbinden	112	135	174	177
Vernielen	142	123	137	46
Bedwelmen	40	46	44	67
Aanranden/- verkrachten	4	11	4	2

Uit de tabel komt naar voren dat er bij overvallen verschillende vormen van geweld (al dan niet in combinatie) worden toegepast. Uitgaande van de 2.725 overvallen in 1993, betekent dit onder meer dat in circa vier procent van de overvalsituaties feitelijk met vuurwapens is geschoten.

Bij circa driekwart van alle overvallen dragen de overvallers vuurwapens bij zich (Van den Eshof en Van der Heijden, 1990). In de meeste gevallen gaat het om vuistvuurwapens (revolvers en pistolen), hoewel er ook sprake kan zijn van (automatische) geweren. Tevens worden bij driekwart van de overvallen slag- of steekwapens gehanteerd. Er worden blijkbaar vaak meer soorten wapens tegelijk gebruikt. Andere typen wapens worden veel minder vaak gebruikt; tot deze typen behoren spuitbussen met traangas en namaakwapens (waaronder speelgoedpistolen en nepbommen). Hoewel er bij de meeste overvallen sprake is van vuurwapens, werd er (in de periode 1980-1990) slechts bij zes à zeven procent van de misdrijven daadwerkelijk geschoten. Andere vormen van geweld werden vaker toegepast. Bij ongeveer de helft van alle overvallen bleef het bij dreigen en werd geen fysiek geweld toegepast¹⁶.

In overvalsituaties waar geen of nauwelijks fysieke beveiligingsmaatregelen zijn getroffen (zoals bij benzinestations, winkels en horeca)

worden personeel of ondernemer veelal direct bedreigd. Bij geldinstellingen, waar veelal wel sprake is van fysieke beveiliging voor het personeel, wordt vaak gebruik gemaakt van indirecte bedreiging.

Kroese en Staring (1991) laten aan de hand van interviews met gedetineerde overvallers zien dat (ervaren) overvallers trachten om geweld tijdens de overval zoveel mogelijk te beperken. Zij houden er rekening mee dat het toegepaste geweld invloed kan hebben op de intensiteit van de opsporing en op de strafmaat, waardoor deze factoren een remmende invloed hebben op het toegepaste geweld. In dit kader wordt ook onderscheid gemaakt tussen 'instrumenteel' en 'impulsief' geweld: instrumenteel geweld is geen doel maar een middel tot het verkrijgen van de gewenste goederen, terwijl het 'niet-instrumentele' of impulsieve geweld kan optreden als de overvalleur te weinig greep op de situatie heeft en in paniek raakt, dan wel (in de ogen van professionele overvallers) zinloos gebruik maakt van een 'overkill' aan geweld.

Overigens merken Kroese en Staring ook op dat overvallers het dreigen met geweld niet als een vorm van geweld beschouwen. Dreiging is onvermijdelijk en inherent aan het delict; in de perceptie van de overvalleur is met andere woorden pas sprake van geweld wanneer lichamelijk letsel aan het slachtoffer wordt toegebracht.

¹⁴ Eigenlijk zou het zuiverder zijn om van indirect en direct geweld te spreken, maar aangezien het bij indirect geweld vrijwel uitsluitend gaat om dreiging met geweld sluiten we aan bij de gangbare terminologie van directe en indirecte bedreiging.

¹⁵ Gegevens van de CRI, jaarverslag 1993.

¹⁶ Eshof, P. van den en A.W.M. van der Heijden, Tienduizend overvallen, beschrijving van de overvallen sinds 1980, in: Tijdschrift voor Criminologie, jaargang 32, 1990, nr.2.

Veranderingen in de werkwijzen van overvallers

Over de vraag of een betere beveiliging leidt tot een verharding in de werkwijze van daders lopen de meningen uiteen, getuige de volgende onderzoeksresultaten¹⁷.

Aan de hand van een studie in Duitsland van Rengier (1985) wordt geconcludeerd dat er geen **verplaatsing** is naar onbeveiligde banken, maar dat de werkwijze van de daders is veranderd. Vroeger sprong men over de balie en werd het geld bijeengeraapt. Tegenwoordig moet de overvaller naar de beschermde kassa gaan en onder bedreiging van geweld het geld zien te krijgen. Het gebruik van camera's heeft ertoe geleid dat steeds meer daders het delict gemaskerd uitvoeren om herkenning te voorkomen. Er wordt niet vaker gebruik gemaakt van vuurwapens, maar er is wel vaker sprake van gijzelingen.

Grandjean (1990) heeft in Zwitserland geen aanwijzingen gevonden voor escalatie-effecten

bij bankovervallen. De bescherming van loketten en entreeruimten heeft zelfs geleid tot minder geweld. Ook wordt er geen duidelijke toename van het aantal gijzelingen buiten de bank vastgesteld, vlak voor het plaatsvinden van een overval. Dit soort gijzelingen biedt volgens Grandjean de mogelijkheid om banken ook buiten openingsuren binnen te dringen. Een strategie die alleen wordt uitgevoerd door in groepsverband opererende daders. Grandjean ziet wel verplaatsingseffecten naar geldtransporten en minder beveiligde banken. Aangezien het aantal onbeveiligde banken is afgenomen, is het risico van een overval op zo'n bank groter geworden.

In Nederland is tot op heden geen onderzoek gedaan naar veranderingen in de werkwijzen van daders. De gegevens uit tabel 2 geven echter geen aanleiding om te spreken van een escalatie van geweldsgebruik bij overvallen. In de volgende paragraaf - als gekeken wordt naar het aantal doden en gewonden dat bij overvallen te betreuren valt, komen we hierop terug.

Slachtoffers

3.2

Slachtofferschap bij overvallen

Het toegepaste geweld leidt in een aantal gevallen tot doden en gewonden. Bij de ruim 10.000 overvallen in de jaren tachtig raakten 603 personen gewond en werden 80 personen gedood. Onder hen bevonden zich 28 daders (21 gewonden en 7 doden).

In de jaren '90 heeft het aantal doden en gewonden zich als volgt ontwikkeld.

Totaal aantal slachtoffers

Het aantal slachtoffers van overvallen bestaat echter uit meer dan alleen doden en gewonden. In feite kan iedereen die tijdens een overval met fysiek geweld of de dreiging daarmee geconfronteerd wordt als slachtoffer worden bestempeld.

Van de overvallen in 1993 werden, globaal geschat, in totaal circa 7.500 personen het

Tabel 3: Slachtoffers van geweld bij overvallen

	1990	1991	1992	1993	1994
Doden	9	12	5	5	7
Gewonden	127	134	122	230	286

Uit de tabel komt met name een sterke stijging van het aantal gewonden bij overvallen naar voren.

Als we de aantallen gewonde slachtoffers percenteren op het totaal aantal overvallen, dan blijkt dit rond de 8% te liggen. In 1992 is er sprake van een uitschieter naar beneden (5,3%) en in 1994 ligt het percentage op 11,4%. Hopelijk blijkt dit laatste een eenmalige uitschieter naar boven te zijn en geen indicatie van een escalatie van geweldgebruik bij overvallen.

slachtoffer. Onder deze slachtoffers bevinden zich zowel ondernemers, personeelsleden als klanten.

In tabel 4 worden de aantallen slachtoffers van overvallen onder personeelsleden en cliënten van banken in de periode 1990-1994 weergegeven.

¹⁷ Hesseling, R.B.P., Stoppen of verplaatsen?, een literatuuronderzoek over gelegenheidsbeperkende preventie en verplaatsing van criminaliteit, 1994.

Tabel 4: Slachtoffers van overvallen bij banken

	1990	1991	1992	1993	1994
Medewerkers	1.345	1.527	1.860	1.429	803
Clënten	685	990	1.122	1.284	794
Totaal	2.030	2.517	2.982	2.713	1.597

Uit de tabel komt naar voren dat het aantal personen dat bij banken slachtoffer van overvallen is geworden in 1994 sterk is gedaald, hetgeen aansluit bij de daling van het aantal overvallen op geldinstellingen.

Overvalrisico naar branches

Het overvalrisico verschilt sterk voor de verschillende branches (zie ook paragraaf 2). Een goed inzicht in de 'branche-plaatjes' is alleen al

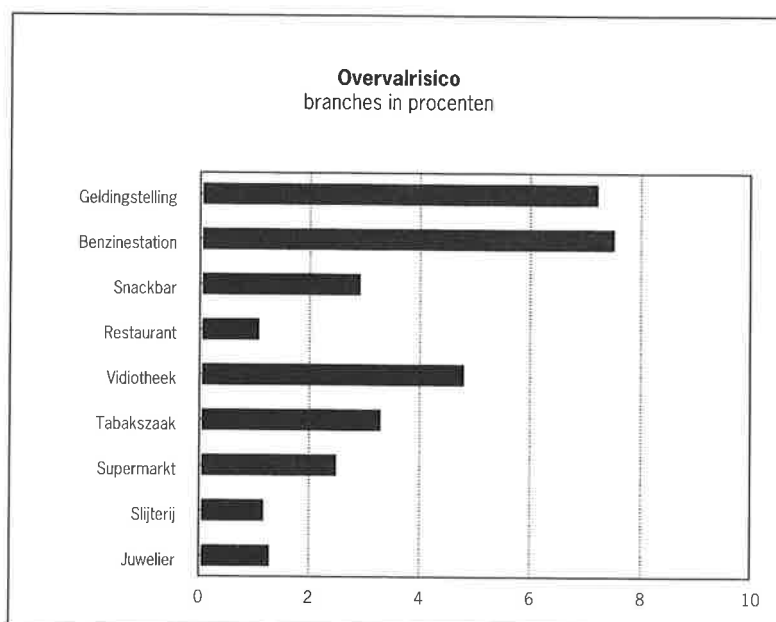
belangrijk omdat dit een betere uitgangspositie biedt voor de bepaling van een preventiestrategie.

Op basis van het overvalrisico, berekend aan de hand van de overvalgegevens van 1993, is een aantal risicobranches gedefinieerd. Deze branches en hun overvalrisico zijn weergegeven in tabel 5.

Tabel 5: Overvalrisico per 'risicobranche' (1993)¹⁸

Branchegroep	Risicobranche	Risico-percentag
Geldinstellingen	Geldinstelling (7200)	7,2
Benzinestations	Benzinestation (3000)	7,5
Horeca	Snackbar (8250)	2,9
	Restaurant (9000)	1,1
Winkels	Vidiotheek (900)	4,8
	Tabakszaak (2800)	3,3
	Supermarkt (5700)	2,5
	Slijterij (3200)	1,2
	Juwelier (2600)	1,3
	Winkels overig (157700)	0,2

Bij een grafische voorstelling ontstaat het volgende beeld:

¹⁸ Volgens gegevens van het PTO; tussen haakjes het aantal bedrijven.

Bedrijfsgebonden risicofactoren

Bedrijven en instellingen die relatief vaak zijn getroffen door overvallen treffen over het algemeen meer beveiligingsmaatregelen. Met name vanuit de geldinstellingen zijn er in voorgaande jaren investeringen gedaan om het risico en de gevolgen van overvallen zoveel mogelijk te beperken. Volgens de NVB investeren de banken meer dan f 150 miljoen per jaar in velerlei veiligheidsverhogende voorzieningen¹⁹.

In reactie op het gegeven dat het aantal overvallen op andersoortige instellingen en bedrijven steeg, zijn ook andere branches zich bewust geworden van hun overvalrisico. Deze bewustwording heeft zich met name ontwikkeld in de horeca, bij juweliers en benzinepomphouders en hun branchevertegenwoordigers.

Bij risicovolle situaties bij instellingen en bedrijven spelen met name de volgende twee factoren een rol:

- relatief grote concentraties van geld, geldwaardige papieren en/of waardevolle goederen;
- beperkt toezicht dat er op de activiteiten wordt uitgeoefend dan wel kan worden uitgeoefend.

Overvallers hebben bij hun methoden de volgende uitgangspunten:

- de overval moet (zeer) snel uitgevoerd kunnen worden; veelal in maximaal 90 seconden, met uitzondering van openings- en sluitingsovervallen en bij insluiping;
- zij willen, liefst zoveel mogelijk, geld of waardepapieren bemachtigen;
- zij opereren in een situatie of proberen een situatie te creëren waarin zij de regie kunnen voeren en sluiten zoveel mogelijk onzekere omgevingsfactoren uit;
- zij trachten de kans op ontdekking door anderen dan het slachtoffer of aanwezige getuigen te minimaliseren.

Dit betekent dat er binnen een winkel, bedrijf of instelling een aantal risicovolle momenten en risico-punten bestaan:

- bij de opening en sluiting;
- de afrekenpunten (kassa);
- de waardeberging (kluis);
- het intern waardetransport;
- de telling/kasopmaak;
- extern waardetransport;
- eventueel waardeberging thuis.

Samenvattend moeten de te nemen maatregelen zich derhalve op een aantal 'risicovolle activiteiten' waaronder:

- de opslag van geld;
- de 'verrekening'; betalingsmomenten en -punten;
- het transport van geld.

Omgevingsfactoren

De ligging van bedrijven is eveneens van invloed op het overvalrisico; de volgende factoren hebben een nadelige invloed:

- ligging in de binnenstad of periferie;
- ligging aan de buitenkant van een winkelcentrum;
- een snelle vluchtroute via (snel)wegen.

Hoog-risico-tijden

December en januari zijn de hoog-risico-maanden voor alle branches. Een verklaring wordt gezocht in de combinatie van weersomstandigheden (schemer en duisternis), grotere omzetten bij bedrijven (en dus potentieel een grotere buit) en (mogelijk) een verhoogde geldbehoefte bij daders. Juni en juli gelden als laag-risico-maanden.

Het overvalrisico neemt gedurende de week toe: de meeste overvallen vinden op de donderdag, vrijdag en zaterdag plaats. Bovendien slaan overvallers vaker toe bij het begin en einde van een werkdag.

Conclusies

Ten aanzien van de daders, slachtoffers en situationele kenmerken kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

- Daders van overvallen zijn meestal 'oudere jongeren' tussen de 18 en 30 jaar.

Overvallers zijn veelal mannen die met vermogensdelicten (inbraak en diefstal) zijn gestart, hierin hun criminele bestaan hebben opgebouwd en die 'daarna de bakens hebben verzet'.

¹⁹ NVB, jaarverslag 1991.

Van de plegers van overvallen recidiveert een grote meerderheid, namelijk circa tachtig procent.

- Er zijn drie dadercategorieën te onderscheiden: beginners, gevorderden en professionals. Deze dadercategorieën hebben verschillende kenmerken, verschillen in omvang, richten zich op verschillende soorten objecten en onderscheiden zich door verschillende werkwijzen.
- Bij circa driekwart van alle overvallen worden vuurwapens gehanteerd; er wordt bij circa vier procent van de misdrijven daadwerkelijk geschoten. Andere vormen van geweld, al dan niet in combinatie, worden vaker toegepast. Bij een groot deel van de overvallen blijft het bij dreigen en wordt geen fysiek geweld toegepast. Het aantal gewonden en doden ten gevolge van gebruikt geweld bij overvallen vertoonde in de periode 1990-1994 een duidelijk stijgende lijn.
- Er zijn duidelijke verschillen wat betreft overvallen per branche. Ofschoon het totaal aantal overvallen in 1993 ten opzichte van 1992 toenam, is het totaal aantal overvallen op geldinstellingen in 1993 en vervolgens in 1994 (sterk) gedaald. Er is daarentegen een stijging van het aantal overvallen op andere bedrijven. De meeste overvallen in Nederland zijn niet gericht tegen geldinstellingen, maar tegen andere objecten waaronder met name horecabedrijven, winkels, benzinestations en andere bedrijven.
- December en januari zijn maanden met een hoog overvalrisico. Gedurende de week neemt het overvalrisico toe, de meeste overvallen vinden op de donderdag, vrijdag en zaterdag plaats. Overvallen worden bovendien vaak gepleegd aan het begin of einde van een werkdag.

Onderzoek naar de overvalproblematiek kan vier doelen dienen, namelijk:

- **ondersteuning van de beleidsvoorbereiding:** bepalen of het noodzakelijk is dat overvalcriminaliteit projectmatig wordt aangepakt;
- **inzicht geven in de haalbaarheid:** nagaan of er voldoende draagvlak bestaat om overvalcriminaliteit aan te pakken;
- **specificering van maatregelen in de beleidsuitvoering:** bepalen welke maatregelen om overvalcriminaliteit tegen te gaan het meest in aanmerking komen;
- **inzicht in resultaten geven door middel van evaluatie:** onderzoeken wat het effect

van de maatregelen is en wat geleerd kan worden uit het verloop van het project.

Deze vier vormen van onderzoek overlappen elkaar gedeeltelijk. Dit wil zeggen dat sommige gegevens voor meer dan één doel bruikbaar zijn. In deze paragraaf worden de vier vormen afzonderlijk besproken. Daarbij wordt steeds ingegaan op:

- welke onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden: wat willen we te weten komen?
- welke gegevens zijn nodig om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden?

In regio's waar een roefcoördinatieteam actief is, zullen veel van de benodigde gegevens via dat team verkregen kunnen worden.

Beleidsvoorbereidend onderzoek

4.1

De belangrijkste vraag die men kan stellen voordat een project wordt opgezet is de vraag "of we er eigenlijk wel aan moeten beginnen". Het spreekt vanzelf dat hiervoor gegevens nodig zijn die iets kunnen zeggen over de omvang van de problematiek. Bovendien zijn naast cijfers over de omvang op een bepaald moment gegevens nodig over de ontwikkeling van overvalcriminaliteit en liefst ook gegevens over de overvallen in gebieden elders.

In het hoofdstuk 'Werken met Gegevens' van het Basisboek Criminaliteitspreventie wordt uitgebreid ingegaan op de wijze waarop aan de hand van verschillende vergelijkingen (in tijd, met andere delicten en met andere gemeenten) prioriteiten kunnen worden gesteld.

Wanneer de omvang en ontwikkeling van overvalcriminaliteit onderzocht moet gaan worden, is het noodzakelijk om een aantal keuzes te maken die duidelijk maken wat er precies onderzocht gaat worden. Deze keuzes betreffen:

- een heldere omschrijving en bepaling van het delict overval;
- het gebied waarover gegevens worden verzameld;
- de branche(s);
- de periode;
- de gegevensbronnen die worden gebruikt.

Delictsbepaling

In dit kader zal bijvoorbeeld bekeken moeten worden hoe de afgrenzing met straatroof plaatsvindt. Delictsafgrenzing zal mede afhankelijk zijn van de wijze waarop door de politie gegevens over overvallen worden vastgelegd.

Keuze gebied

Over het algemeen zal het onderzoek worden opgezet naar aanleiding van signalen die uit een bepaald (winkel)gebied afkomstig zijn en zal de gegevensverzameling dus op dat gebied betrekking moeten hebben. Aan deze open deur zitten echter nog wel wat haken en ogen.

- Als het gaat om niet duidelijk afgegrensde (winkel)gebieden, bijvoorbeeld 'de binnenstad', zullen de grenzen van het gebied via een opgave van straatnamen bepaald moeten worden.
- Het kan nuttig zijn om ook over (winkel)gebieden waar geen onrustbarende geluiden te beluisteren zijn gegevens te verzamelen. Het is immers niet zeker dat in deze gebieden niets aan de hand is. Deze gebieden kunnen tevens als vergelijking dienen.
- Een vergelijking met andere gebieden is mede van belang om na te gaan in hoeverre zich 'verplaatsingseffecten' in ruimtelijke zin voordoen indien een aanpak van de overvalproblematiek zich concentreert op een bepaalde lokatie.

Keuze branche

Er dient een nadere bepaling plaats te vinden van een (aantal) branche(s) die relatief veel risico lopen. Veel databestanden, waaronder die van de Kamer van Koophandel, kunnen totaalcijfers van categorieën bedrijven per postcodegebied leveren. Door via de postcode de gegevens over overvallen objecten in verband te brengen met de gegevens over aantallen en soorten objecten kunnen overvalrisico's per branche en per lokatie worden berekend. Met deze gegevens kan vervolgens een indeling in branches/lokaties met hoog, verhoogd of laag risico worden gemaakt.

Ook in dit geval is vergelijking met andere (potentieel bedreigde) branches waardevol om na te gaan in hoeverre zich mogelijk verplaatsingseffecten naar andere typen objecten in een gebied gaan voordoen.

Keuze van periode waarop gegevens betrekking hebben

Om de omvang van overvalcriminaliteit vast te stellen, dienen zo recent mogelijke gegevens te worden gebruikt. Om vergelijkingen in de tijd mogelijk te maken moeten cijfers over eerdere jaren worden verzameld. Om een trend vast te kunnen stellen zijn cijfers over drie tot vijf voorgaande jaren voldoende.

Gegevensbronnen

Om overvalcriminaliteit in beeld te brengen kan van gegevensbronnen bij de politie gebruik worden gemaakt.

Door de CRI worden op grond van de opgaven van de verschillende politiekorpsen regionale en landelijke gegevens verzameld over overvallen die worden opgenomen in het **LORS** (het **Landelijk Overvallen Registratie Systeem**). De omvang van de problematiek kan ook worden vastgesteld op basis van de eigen politieregistratie (zoals BPS, Multipol of HKS).

4.2

Haalbaarheidsonderzoek

De aanpak van overvalcriminaliteit is, zoals ook bij andere delicten, niet de zaak van één organisatie. Of een project overvalcriminaliteit haalbaar is, hangt grotendeels af van de bereidheid van de relevante organisaties om eraan deel te nemen. Een haalbaarheidsonderzoek gaat in op de vraag of er voldoende draagvlak is bij organisaties.

Vragen die dan aan de orde komen zijn:

- Bestaat de indruk onder ondernemers dat overvalcriminaliteit dermate ernstig is of kan worden, dat men er gezamenlijk een project voor dient op te zetten, en zijn zij ook bereid om (individuele en collectieve) preventiemaatregelen te treffen en een financiële bijdrage te leveren?
- Is de politie bereid specifieke aandacht aan overvallen te geven, bijvoorbeeld in de vorm van een contactfunctionaris voor ondernemers, het geven van voorlichting aan ondernemers, of de oprichting van een roofcoördinatieteam?
- Is het Openbaar Ministerie bereid om de afhandeling van overvallers te verbeteren, een officier van Justitie hier specifiek mee te belasten en hier prioriteit aan te geven?
- Is de gemeente bereid een project overvalcriminaliteit te ondersteunen, bijvoorbeeld door middel van het op gang brengen van een preventieve aanpak die op potentiële daders is gericht?

Om een antwoord te krijgen op bovenstaande vragen is het noodzakelijk om informatie in te winnen bij sleutelpersonen van deze organisaties. Het is dan tevens zaak de potentiële participanten te overtuigen van de noodzaak van de beoogde aanpak. Degene die in deze eerste fase het voortouw neemt moet dus in ieder geval beschikken over de belangrijkste gegevens betreffende overvalcriminaliteit. Hier kun-

nen dan ook de inbreng van eerdere ervaringen of van ervaringen elders een rol spelen. Als bijvoorbeeld de politie in het verleden al tegen een passieve houding van winkeliers is opgelopen, dan is het nodig om relatief veel energie te steken in het verkrijgen van draagvlak. Voor het verkrijgen van draagvlak kan het nuttig zijn om succesverhalen uit andere regio's te benadrukken.

Om het draagvlak onder ondernemers te peilen kan een enquête worden gehouden; dit dient door een ondernemersvereniging te worden georganiseerd. Een dergelijke enquête dient zich te richten op ondernemers in de risicobranches die in de vorige fase zijn vastgesteld. Indien men een dergelijke enquête houdt dan kan men ook vragen opnemen over:

- getroffen preventieve maatregelen;
- slachtofferervaringen en opvang.

Tenslotte kan worden opgemerkt dat het draagvlak voor een gezamenlijke aanpak van overvalcriminaliteit door politie, OM en gemeente(n) vastgelegd kan worden in de (gezamenlijke) veiligheidsbeleidsplannen van deze organisaties.

Voordat men aan de uitvoering van specifieke maatregelen gaat denken, moet eerst een enigszins uitgekristalliseerd beeld worden verkregen van de aard van overvalcriminaliteit. Bij onderzoek ten behoeve van de beleidsuitvoering gaat het met name om de volgende vragen:

- Welke ondernemers zijn slachtoffer en welke maatregelen treffen ondernemers?
- Waar worden overvallen gepleegd?
- Wanneer worden overvallen gepleegd?
- Wie zijn de daders en hoe gaan zij te werk (modus operandi)?

Welke ondernemers zijn slachtoffer en welke preventieve maatregelen treffen ondernemers?

Ook op lokaal niveau zullen aanzienlijke verschillen bestaan in de mate van slachtofferchap tussen ondernemers. Deze verschillen hangen onder meer samen met de branche waartoe ondernemers behoren, de grootte van de winkel en de mate waarin preventieve maatregelen zijn getroffen.

Een nadere doelgroepanalyse waarin deze factoren worden meegenomen is van belang om te kunnen vaststellen op welke wijze het beveiligingsniveau van ondernemers verbeterd kan worden.

Naast de politiegegevens is een aanvullende enquête onder ondernemers een mogelijkheid voor deze analyse. In kleinere (winkel)gebieden kan echter ook gebruik worden gemaakt van gesprekken met sleutelpersonen, bijvoorbeeld een vertegenwoordiger van de ondernemersvereniging.

Waar worden delicten gepleegd?

Bij deze vraag gaat het om het in kaart brengen van mogelijke concentratiegebieden van overvallen. Belangrijke bron hierbij is de **politieregistratie**.

Een tweede mogelijke informatiebron wordt gevormd door het voeren van gesprekken met **sleutelpersonen** die de criminaliteitssituatie

binnen het gebied goed kennen. Dit kunnen bijvoorbeeld politiemensen, vertegenwoordigers van ondernemers(branche)verenigingen of functionarissen van een beveiligingsbedrijf zijn.

Wanneer worden delicten gepleegd (tijdstip)?

Ook informatie over het tijdstip van overvallen kan via de politieregistratie achterhaald worden. Naast bepaalde tijdstippen op dagen, is reeds aangegeven dat er ook piektijden zijn op bepaalde dagen in de week en bepaalde maanden in het jaar.

Een goede analyse van de tijdstippen van overvallen is van belang om de effectiviteit van maatregelen te vergroten. Zo gaat het er niet alleen om waar men bijvoorbeeld extra toezicht en bewaking instelt, maar ook wanneer.

Wie zijn de daders en hoe gaan zij te werk?

In een geïntegreerde aanpak van overvalcriminaliteit passen ook maatregelen die op daders gericht zijn. Dit maakt het noodzakelijk inzicht te verkrijgen in de kenmerken van dadergroepen. De volgende (basis)gegevens over daders, die ook voor andere dan opsporingsdoeleinden kan worden gebruikt, bieden aanknopingspunten voor maatregelen:

- leeftijd/geslacht;
- maatschappelijke positie (schoolgaand/werkend/werkzoekend);
- werkwijzen/modus operandi (hoe komen de daders binnen, gebruik van bepaalde wapens, gebruik van (dreiging met) vormen van geweld, etc.);
- criminele carrière;
- motieven.

Om dergelijke gegevens over daders te verkrijgen, moet gebruik worden gemaakt van de politieregistratie (veelal BPS) in combinatie met informatie waarover de HKD beschikt. Daarnaast kan aanvullende informatie worden verkregen bij het Openbaar Ministerie.

Evaluatie-onderzoek

4.4

Om te bepalen in hoeverre een project overvalcriminaliteit succesvol is geweest, dient evaluatie-onderzoek te worden verricht²⁰. Dit bestaat veelal uit twee onderdelen:

- een effectevaluatie;
- een procesevaluatie.

Een **effectevaluatie** stelt vast wat de maatregelen hebben opgeleverd en of de maatregelen als geslaagd beschouwd kunnen worden. Als men achteraf wil weten wat het effect is van de preventie-maatregelen, dan zal vooraf een nulmeting moeten worden gedaan. Met

²⁰ Zie ook hoofdstuk 5 'Evaluatie' uit deel I van het Basisboek Criminaliteitspreventie, waarin verschillende evaluatiemethoden worden behandeld.

een nulmeting wordt de beginsituatie vastgesteld. Daarvoor kan men gebruik maken van de gegevens die zijn verzameld in het kader van het beleidsvoorbereidend onderzoek (zie 4.1). Is het project beëindigd, dan kan het onderzoek worden herhaald. Dit wordt de nameting genoemd. De veranderingen tussen voor- en nameting zijn te beschouwen als effecten van de maatregelen die tijdens het project zijn genomen.

Met deze effectmeting wordt nagegaan of de vooraf vastgestelde doelen gerealiseerd zijn. Bij het formuleren van doelstellingen is het dus wenselijk dat wordt aangegeven welke veranderingen gerealiseerd moeten worden. Bovendien moeten de doelstellingen zo geformuleerd worden dat ze meetbaar zijn, bijvoorbeeld een daling in het aantal overvallen van x-procent.

Met een **procesevaluatie** wordt het verloop van het project aan een kritische beschouwing onderworpen. Daarbij kunnen onder meer de volgende onderzoeksvragen worden gehanteerd:

- Welke maatregelen zijn wanneer door wie ingevoerd?
- Welke knelpunten deden zich voor tijdens de uitvoering van deze maatregelen?
- Welke maatregelen uit het projectplan zijn niet uitgevoerd en waarom niet?
- Hoe verliep de samenwerking tussen de verschillende organisaties?
- Hoe functioneerde de voor het project ingestelde organisatiestructuur?

De informatie die een procesevaluatie oplevert kan worden gebruikt om de resultaten die uit de effectevaluatie naar voren komen te verklaren. Zo wordt op het ontbreken van het effect van een bepaalde maatregel een ander licht geworpen als men weet dat de betreffende maatregel slechts met de grootst mogelijke moeite en vertraging is ingevoerd.

Bovendien kan een procesevaluatie worden gebruikt om aanbevelingen te doen ten aanzien van tussentijdse bijstellingen in de organisatie en de aanpak van het project.

Bij een procesevaluatie kan gebruik worden gemaakt van de volgende onderzoeksinstrumenten:

- periodieke (mondelinge en/of telefonische) interviews met de coördinator van het project gedurende voorbereiding en uitvoering;
- inhoudsanalyse van vergaderstukken van de projectgroep;
- interviews en/of enquêtes onder de leden van de projectgroep en eventuele andere participerende, respectievelijk belanghebbende organisaties;
- indien er in het kader van de effectevaluatie een nameting onder ondernemers plaatsvindt, kunnen hierin enkele vragen over de beoordeling van onderdelen van het project worden opgenomen.

Schema 1: Onderzoeksvragen en -instrumenten bij de verschillende vormen van onderzoek inzake overvallen

Vormen van onderzoek	Onderzoeksvragen	Instrumenten
Beleidsvoorbereidend onderzoek	Is het noodzakelijk dat overvalcriminaliteit wordt aangepakt?	- Aangiften inzake overvalcriminaliteit (lokale en regionale politiecijfers). - Vergelijking met gegevens andere regio's. - CRI-gegevens LORS. - Politieregistratie (BPS).
Haalbaarheidsonderzoek	Is het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van een gezamenlijk project overvalcriminaliteit haalbaar? Meer specifiek: is er voldoende organisatorisch draagvlak om iets tegen overvalcriminaliteit te doen?	- Informatie inwinnen bij sleutelpersonen van: . ondernemersverenigingen; . gemeentelijke diensten; . politie; . Openbaar Ministerie; . eigenaren van (winkel)gebied; . maatschappelijke instellingen (scholen, welzijnsinstellingen). - (eventueel) Enquête onder ondernemers. - gegevens/ervaringen uit andere gebieden.
Onderzoek ten behoeve van beleidsuitvoering	Welke ondernemers zijn slachtoffer en welke maatregelen treffen ondernemers? Waar worden delicten gepleegd? Wanneer worden delicten gepleegd? Wie zijn de daders en hoe gaan zij te werk?	- Politieregistratie. - Gesprekken met sleutelpersonen. - Politieregistratie. - Gesprekken met sleutelpersonen zoals politiemensen, beveiligingsbeambten. - Politieregistratie. - Politieregistratie, HKD, Openbaar Ministerie.
Evaluatie-onderzoek	Effectevaluatie Heeft het project beantwoord aan zijn doelstellingen?	- Politieregistratie/ook vergelijking met andere regio's - Enquête onder ondernemers (voor- en nameting).
	Procesevaluatie - Hoe is de invoering van maatregelen verlopen? - Hoe is de samenwerking tussen verschillende organisaties verlopen? - Hoe functioneerde de organisatiestructuur?	- Periodieke (telefonische/mondelinge) interviews met projectleider. - Inhoudsanalyse van documenten. - Enquêtes onder leden van projectgroep en overige organisaties. - Enkele vragen over organisatie in enquête onder ondernemers (nameting).

In het kader van de aanpak van de overvalproblematiek is een drietal strategieën, respectievelijk groepen van maatregelen van belang. Zo zijn er dadergerichte maatregelen, waarbij onderscheid gemaakt kan worden naar maatregelen die zijn gericht op verbetering van opsporing en vervolging van daders (repressieve aanpak) en maatregelen die zijn gericht op de dadergerichte preventie. Deze maatregelen worden in paragraaf 5.1 nader besproken. Daarnaast zijn er slachtoffergerichte maatregelen, waarbij kort wordt ingegaan op de maatregelen die bedrijven zelf kunnen treffen

(zowel in preventieve zin als wat betreft opvang van slachtoffers). Er zal uitgebreider worden ingegaan op strategieën die er op gericht zijn bedrijven meer dan wel betere preventieve maatregelen te laten treffen. Als derde punt worden in paragraaf 5.3 situatiegerichte maatregelen aangegeven, waarbij het met name gaat om de inrichting van en toezicht in gebieden waar (risico-)bedrijven zijn gevestigd. In paragraaf 5.4 zijn samenvattend de verschillende maatregelen in een schema gezet.

5.1

Dadergerichte strategieën

Hier wordt onderscheid gemaakt in:

- repressieve maatregelen gericht op verbetering van opsporing en vervolging van daders;
- preventieve maatregelen gericht op daders: er zijn weinig preventieve maatregelen die zich specifiek op overvallers in de dop richten. Er kan echter wel worden ingegaan op algemene preventieprogramma's die zich richten op bepaalde groepen jongeren waaronder zich potentiële beginnende overvallers (kunnen) bevinden.

Maatregelen gericht op opsporing en vervolging

Opsporing en vervolging van daders (repressie) is een taak van politie en justitie. De repressieve activiteiten van de politie worden versterkt door coördinatie binnen de recherche: één of meer rechercheurs zoeken verbanden tussen verschillende overvallen en koppelen losse stukjes informatie tot een sluitende bewijslast. Door coördinatie in de aanpak kan het ophelderingspercentage worden verhoogd.

De gecoördineerde aanpak heeft vorm gekregen in de **roofcoördinatieteams (RCT)** bij de politie. Sinds eind jaren tachtig zijn in verschillende politieregio's dergelijke roofcoördinatieteams operationeel (zie ook paragraaf 6). Deze teams zijn op verschillende wijzen binnen de regio-organisaties ingebed: in een aantal gevallen maakt het roofcoördinatieteam bij de politie deel uit van de divisie Zware Criminaliteit, soms is er voor gekozen het team onder te brengen bij regionale ondersteunende diensten en in aantal gevallen opereert het team als projectbureau. In alle politieregio's is het roofcoördinatieteam voor een beperkte tijdsduur ingesteld.

In de meeste regio's met een roofcoördinatieteam is gebleken dat de inzet van een dergelijk team tot positieve resultaten leidt. Uit gegevens van de Nederlandse Vereniging van Banken over 1994 komt bijvoorbeeld naar voren dat de daling van het aantal bankovervallen in de regio's met een RCT nog aanmerkelijk groter was dan in regio's waar men geen dergelijke gecoördineerde aanpak toepast.

De divisie Centrale Recherche Informatie (CRI) verzamelt gedetailleerde gegevens over de overvalproblematiek. De gegevens over overvallen worden opgenomen in Het **Landelijk Overvallen Registratie Systeem (LORS)**. Met behulp van het LORS is de politie in staat landelijk opererende daders of dadergroepen in kaart te brengen. Door op basis van het registratiesysteem verbanden tussen reeksen overvallen aan te brengen, kunnen daders worden aangehouden.

De vervolging van overvallers door justitie heeft in voorgaande jaren aan belang gewonnen. In de periode 1985-1995 is zowel het aantal vrijheidsstraffen voor overvallers gestegen als de gemiddelde strafmaat.

Een andere vorm van opsporing vindt bij de potentiële doelwitten plaats: veel bedrijven beschikken over video-apparatuur die bij een overval de dader(s) in het bedrijf of de winkel registreert. Van een aantal overvallen worden bijvoorbeeld ook beelden vertoond in het televisieprogramma 'Opsporing Verzocht', maar de meeste banden worden alleen in het betreffende politiedistrict, waar het recherche-onderzoek wordt uitgevoerd, onder de loep genomen. Naast een bredere verspreiding van de beelden, mogelijk door het opzetten van een centrale videotheek, wordt aandacht besteed

aan een uitbreiding van camera's bij instellingen en verbetering van de kwaliteit van de beelden.

Samenwerking politie en OM

In de uitvoering van de repressieve taak van politie en OM is samenwerking tussen beide partijen van belang. Naast de oprichting van de roofcoördinatieteams bij de politie, is in het kader van de opsporing en vervolging van daders van overvallen ook een inzet van het OM essentieel. Een van de mogelijkheden hier toe is bij het Openbaar Ministerie een specifieke Officier van Justitie aanwijzen die zich bezig houdt met de afhandeling van opgespoorde overvallers. Daarnaast kan worden afgesproken dat de OvJ aan de politie laat weten hoe de afhandeling van opgespoorde overvallers is verlopen. In regio's met een RCT is men veelal tot dergelijke afspraken gekomen zodat er een duidelijker samenspel is ontstaan tussen politie en OM. In de communicatie tussen politie en Openbaar Ministerie is het tevens van belang nieuwsbrieven van de politie binnen het OM te verspreiden, zodat de betrokkenheid van het OM kan worden vergroot. Bovendien kan de verspreiding van infobulletins de afstemming met districten en regio's ondersteunen. Tenslotte is van belang dat het OM als gevolg van een aantal wetswijzigingen, bijvoorbeeld het strafbaar stellen van voorbereidingshandelingen, de mogelijkheid heeft sneller en adequater op een overvalpoging te reageren waardoor niet eerst slachtoffers hoeven te vallen.

Dadergerichte preventie

Er zijn weinig preventieve maatregelen die zich specifiek op 'overvallers in de dop' richten. Dadergerichte preventie is in dit opzicht een onontgonnen terrein. Er kan echter wel worden gewezen op algemene preventieprogramma's die zich richten op bepaalde groepen jongeren die dreigen te ontsporen en waaronder zich potentiële beginnende overvallers kunnen bevinden.

Integrale benadering

Een preventieve benadering ten aanzien van de daders is mogelijk door in te spelen op probleemsignalen die zich bij jongeren in een vroegtijdig stadium kunnen voordoen. Zo is gebleken dat veel overvallen worden gepleegd door (groepen) jongeren, vaak van 15 tot 20 jaar. Een overval is echter zelden het eerste delict dat een overvalper heeft gepleegd. De meeste jongeren zijn veelal al eerder met de

politie in aanraking gekomen vanwege vermogensdelicten (zoals woninginbraak of winkeldiefstal).

Vanuit dit oogpunt is het van belang de criminele carrière van de betreffende jongeren in kaart te brengen en delicten als winkeldiefstal en woninginbraak serieus te nemen. Hoe vroeger in de negatieve carrièrelijn van de jongere kan worden ingegrepen hoe beter. In dit opzicht hebben overvalpreventie en de aanpak van jeugdcriminaliteit veel raakvlakken.

Naast maatschappelijke ontwikkelingen als werkloosheid, individualisering en 'verharding' van de samenleving, kunnen specifieke risicofactoren er de oorzaak van zijn dat jeugdigen op het criminele pad gaan. Signalen die in het gedrag van de jongere een rol kunnen spelen zijn onder meer spijbelen, voortijdig schoolverlaten en vandalisme. In termen van preventie is het daarom van belang projecten te ontwikkelen die de kansen van jeugdigen bevorderen en uitval voorkomen²¹. Het betreft hier onder meer projecten gericht op criminaliteitspreventie, opvoedingsondersteuning en voorkoming spijbelgedrag.

Een integrale aanpak vergt een samenwerkingsverband tussen verschillende actoren die direct dan wel indirect met jongeren te maken hebben: scholen, maatschappelijke- en sociaal-culturele instellingen, arbeidsvoorziening, de sociale dienst, politie, het openbaar ministerie en het bedrijfsleven. Ook ouders dienen gezien hun opvoedingstaak een rol te spelen.

Om de gewenste samenwerking tussen verschillende organisaties te realiseren is een gecoördineerde aanpak nodig. Een aparte, geïsoleerde aanpak door één van de partijen kan onvoldoende inspelen op de meervoudige problemen waar een aantal jongeren mee te maken heeft. Bovendien dient een van de samenwerkende instellingen een regiefunctie te hebben. Het ligt voor de hand dat het bestuur, c.q. de gemeentelijke overheid in het kader van het jeugdbeleid deze regiefunctie op zich neemt.

Deze aanpak sluit aan bij de ontwikkeling waar bij steeds meer gemeenten een 'integraal veiligheidsbeleid' gaan voeren. Integraal veiligheidsbeleid omvat een systematische en structurele aanpak van de onveiligheid onder regie van het gemeentebestuur.

Vanuit een integraal veiligheidsbeleid, waar vele partijen bij betrokken zijn, kan worden getracht de instroom van jonge daders in het overvalcircuit te voorkomen. In veel gemeenten worden tegenwoordig projecten in gang

²¹ Zie hiervoor ook: 'Met de neus op de feiten, aanpak jeugdcriminaliteit, maart 1994.

gezet waarbij het doel is om probleemjongeren op te sporen en via strakke begeleiding door mentoren (veelal medewerkers van welzijnsinstellingen) weer op het rechte pad te zetten. Belangrijkste signaleerders en aanmelders van jongeren zijn politie en scholen.

De verschillende partijen hebben hierin verschillende taken en verantwoordelijkheden. De **gemeente** heeft een initiërende en regisserende functie. Vanuit die functie kan men zich richten op projecten die jongeren behoeden voor het afglijden naar criminaliteit.

Samenwerking in de beleidsvoorbereiding en in de uitvoering tussen de verschillende gemeentelijke afdelingen, maatschappelijke instellingen, jeugdhulpverlening, scholen, bureau HALT, reclassering, politie, openbaar ministerie en eventueel zelfs bedrijfsleven is daarbij van groot belang.

Het **Openbaar Ministerie** kan een signalerende en adviserende functie hebben waar het gaat om het opzetten en uitvoeren van preventieprojecten.

Voorts moeten met het OM afspraken worden gemaakt over het juridisch sluitstuk in de aan-

pak van deze jongeren. De afspraken hebben betrekking op de wijze waarop het OM de juridische stok achter de deur zal hanteren. In de praktijk kan dat betekenen dat het OM zich mild opstelt als een jongere het begeleidingstraject goed doorloopt, en streng als een jongere zijn afspraken niet nakomt.

De **politie** zal over het algemeen het meeste zicht hebben op de samenstelling van groepen risico-jongeren. Mede daardoor zal de politie de belangrijkste 'toeleverancier' zijn van cliënten die voor een intensief begeleidingstraject in aanmerking komen.

Ook het **bedrijfsleven** kan een rol spelen bij een integrale dadergerichte aanpak. Zo is in Amsterdam een project gestart voor jongeren die tijdens hun detentie werkervaring op kunnen doen bij bedrijven. De eerste resultaten van dit project zijn bemoedigend (zie rapport Project Werkstart; C. van 't Hoff en E. Lagendijk, 1995).

5.2

Slachtoffergerichte strategieën

Wetgeving

Een belangrijk aandachtspunt in het kader van voorkoming en bestrijding van slachtofferchap betreft de *Arbeidsomstandighedenwet*. In deze wet is een bepaling opgenomen die werkgevers verplicht hun personeelsleden te beschermen tegen (de gevolgen van) agressie en geweld. De controle op de naleving van deze bepaling is het werkterrein van de inspectiediensten van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Per 1 januari 1996 zijn bedrijven in het bankwezen en in het vervoer verplicht gebruik te maken van Arbodiensten, per 1 januari 1998 geldt deze verplichting ook voor bedrijven in de detailhandel en de horeca.

De Arbo-wet bevat in dit opzicht derhalve niet alleen maatregelen om het interne werk- en gezondheidsklimaat te bevorderen ('safety'), maar ook maatregelen die bescherming bieden tegen externe criminele risico's ('security'). Voor de in- en uitvoering van veiligheidsmaatregelen voor het personeel kan ook worden verwezen naar afspraken die in het arbeidsvoorwaardenoverleg zijn te maken door middel van de CAO's van de verschillende bedrijfstakken.

Maatregelen door bedrijven

In het volgende wordt een aantal maatregelen aangegeven die voor de preventie van overvalcriminaliteit van belang zijn in de organisatorische, personele en technische sfeer. Voor een deel zijn deze maatregelen overlappend of in het verlengde liggend van de maatregelen die ook in het hoofdstuk 'Winkelcriminaliteit' aan de orde zijn gekomen. Het betreft zowel individueel als in groepsverband te nemen maatregelen.

Preventiemaatregelen zijn gericht op de beveiliging van het (eigen) bedrijf. Ze moeten worden gekozen op grond van twee vuistregels:

- de maatregelen moeten gebaseerd zijn op een gedegen risico-analyse;
- er moet rekening worden gehouden met de OBE-regel. Het betreft hier organisatorische en personele maatregelen (O), (bouw)technische (B) en elektronische maatregelen (E). Pas eerst organisatorische maatregelen toe want die zijn relatief goedkoop. Bovendien is een goede organisatie een randvoorwaarde voor elke andere (aanvullende) vorm van beveiliging, zoals via bouwkundige en elektronische maatregelen.

Organisatie en personeel

Bij de organisatie gaat het er in eerste instan-

tie om dat veiligheidsbeleid een 'vaste plek' krijgt binnen het bedrijf. Dit betekent dat er een hoge prioriteit wordt toegekend aan de veiligheid van de ondernemer en het personeel. De rol en het gedrag van de leidinggevenden zijn daarbij richtinggevend, zodat de medewerkers weten welk 'veiligheidsgedrag' van hen wordt verwacht. Dit betekent dat er voorwaarden worden geschapen om dit gedrag te bevorderen, bijvoorbeeld in de vorm van het opstellen van procedures en het trainen van personeel inzake overval- en agressie-preventie. Dit kan geschieden door regelmatig overleg met het personeel, het vastleggen van veiligheidsincidenten, het opstellen en regelmatig actualiseren van een veiligheidsplan met concrete instructies. In deze instructies moet onder meer rekening worden gehouden met de alarmbediening, de beschikbaarheid van de benodigde telefoonnummers en over de afspraken met de politie over de alarmopvolging. Een belangrijk punt is tevens de wijze waarop opvang van het personeel geregeld wordt na een confrontatie met een overval of ernstige vormen van agressie.

Bescherming en 'afscherming' van geld en waardepapieren vormen een belangrijk aandachtspunt. Het gaat dan om de volgende organisatorische maatregelen:

- het afkomen van kasgelden; het opbergen van kasgeld uit een kassa in een kluis, zodra er meer geld in de kassa aanwezig is dan dat er voor de wisselfunctie nodig is;
- het tellen van kasgeld in een afgesloten ruimte uit het zicht van derden;
- het alert en klantgericht benaderen van klanten door het personeel;
- de aandacht voor veilig geld- en waardetransport²².

Tenslotte kan worden gewezen op het belang van **training**²³ van personeel. Onderwerpen van dergelijke trainingen kunnen zijn:

- bewustwording van de criminaliteitsrisico's;
- het hanteren van (gezamenlijk opgestelde) procedures en maatregelen;
- trainen in het omgaan met (be)dreigende situaties zoals intimidatie, overval en agressie;
- het samen creëren van een laagdrempelige opvangmogelijkheid, bijvoorbeeld door middel van het instellen van een 'zelfhulpgroep'.

(Bouw)technische en elektronische maatregelen

Naast de organisatorische en personele maat-

regelen zijn ondersteunende (bouw)technische en elektronische maatregelen noodzakelijk om een basisniveau van veiligheid te creëren. Tot de voorzieningen behoren in ieder geval een stil overvalalarm en afroomb voorzieningen bij de kassa's. Kassalades dienen voorzien te zijn van een beschermkap tegen lieden die een greep in de kassa willen doen. De kluis behoort voorzien te zijn van een tijdvertraging of een binnenkluis (voor het grote geld). Ook is het mogelijk een technische voorziening te plaatsen die een 'kluisopening onder dwang' kan detecteren.

Een goede binnen- en een buitenverlichting van de (kwetsbare) personeel- en leveranciersingang van het bedrijf, c.q. de winkel is noodzakelijk. Deze toegangen dienen voorzien te zijn van een automatische sluiting (dranger) en vergrendeling, zodat het toelaten van personeel, leveranciers of derden een actief handelen vanuit de zaak vereist. Daarin past ook het treffen van aanvullende voorzieningen in de vorm van een spy-eye of een kijkraam en een bel, respectievelijk intercom.

Enkele beveiligingsvormen kunnen zowel individueel als in groepsverband worden geregeld. Het betreft onder meer:

- overvalalarmering;
- inbraakalarmering;
- (elektronische) burenhulpsystemen;
- installatie van camera's.

Globaal samenvattend kan worden gewezen op de volgende maatregelen die de kans op overvallen bij winkels verkleinen²⁴:

- het aanwezig zijn van twee of meer personeelsleden
- een adequate afhandeling van contant geld of geldwaardige papieren
- een overzichtelijke in- en uitgang
- nabijheid van een ander open bedrijf
- goede zichtbaarheid buitenzijde
- goed overzicht/zichtbaarheid binnen
- 's avonds gesloten zijn
- het toepassen van verschillende vormen van veiligheidsapparatuur
- kassa in beveiligde, afgesloten ruimte
- in overvalpreventie getraind personeel.

Individuele preventieve maatregelen zijn onder meer uitgebreid terug te vinden in het deel 'Winkels' uit de reeks 'Beveiliging van gebouwen' van de Stichting Bouw Research, de brochure 'Criminaliteitsbeheersing, ook uw zaak' van het KNOV en diverse brochures van het HBD.

²² Zie hiervoor onder meer de folder 'Geldtransport? Doe het veilig!'.

²³ Zie hiervoor ook Handleiding beveiliging (Mertens & Partners B.V., 1993).

²⁴ Zie ook: Hunter, R.D. en C.R. Jefferey, Preventing convenience store robbery through environmental design. In: Clarke, R.V. (ed.), Situational Crime Prevention. Albany, New York, 1992.

Over beveiliging van bedrijven tegen overvallen is een handleiding geschreven door Mertens en Partners (januari 1993). Deze *Handleiding beveiliging* hoort bij het basispakket beveiliging tegen agressieve vermogenscriminaliteit. Dit basispakket is ontwikkeld voor kleine winkelbedrijven en horeca-ondernemingen.

Andere publikaties die van belang zijn, zijn het 'CBL-Veiligheidsplan', dat door het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel voor de supermarkten is opgesteld en de brochure 'Veilig ondernemen, maar hoe?' waarin zeer vele praktische tips door de politie zijn opgesteld om het risico van overval en beroving te voorkomen en hoe te reageren indien hier toch sprake van is. In de *Teleac-module 'Overvalcriminaliteit'* wordt uitgebreid ingegaan op de verschillende vormen van overvallen en de toe te passen preventiemaatregelen.

Preventie in risicobranches

Voor bepaalde branches is een specifieke aanpak voor overvalpreventie ontwikkeld. In het volgende worden hier enkele voorbeelden van gegeven.

Postkantoren

In de regio Haaglanden zijn in samenwerking met de politie overvalgevoelige postkantoren op basis van ligging en overvalhistorie geselecteerd. Er is een risico-analyse gemaakt en er zijn veiligheidsmaatregelen opgesteld en afspraken gemaakt over de te volgen procedures. Op grond van deze ervaringen zijn aanbevelingen gedaan voor een adoptiemodel (zie ook de voorbeeldprojecten in paragraaf 6).

Horeca

Als gevolg van de toename van het aantal overvallen op horecabedrijven, met name op snackbars, is voor de ondernemers in deze branche een preventie cursus Horeca opgezet. Een belangrijk onderdeel van de cursus omvat nagespeelde situaties waarin men oefent in het mogelijk gedrag tijdens een overval en in het omgaan met agressieve klanten. In de cursus wordt ook aandacht gegeven aan het maken van een risico-analyse van de eigen werksituatie en het opstellen van een preventieplan. Voor eigenaren van snackbars is bovendien een brochure samengesteld ('Geef de overval-ler zijn vet') waarin tips en aanwijzingen zijn opgenomen voor de beveiliging van de snackbar en het voorkomen van overvallen. Tevens zijn gedragsregels bij een overval opgenomen. De brochure is bestemd voor ondernemers, personeelsleden en politie.

Supermarkten

Voor supermarkten is een veiligheidsplan opgesteld dat via het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel beschikbaar is. Bovendien worden voorlichtingsavonden voor zelfstandige supermarktondernemers belegd en is een 'veiligheidsposter' ontwikkeld. Deze poster is bestemd voor personeelsruimten en geeft informatie over hoe personeelsleden zich op een veilige manier kunnen gedragen.

Samenwerking politie en ondernemers

In het volgende wordt met name de relatie tussen politie en ondernemers uitgewerkt²⁵. Deze relatie heeft verschillende aspecten:

- ondernemers moeten naar aanleiding van concrete, bestaande problemen worden aangesproken, anders is men nauwelijks bereid uitgebreide voorzorgsmaatregelen te nemen;
- preventiemaatregelen dienen bedrijfseconomisch verantwoord en modulair van opbouw te zijn. Dit betekent dat de maatregelen voor de ondernemer betaalbaar dienen te zijn en een samenhangend geheel vormen met andere beveiligingsmaatregelen (bijvoorbeeld tegen inbraak en winkeldiefstal);
- de maatregelen dienen 'bedrijfseigen' te zijn en derhalve te passen in de verkoopstrategie van het bedrijf (de winkel dient met andere woorden niet omgebouwd te worden tot een ontoegankelijke vesting);
- communicatie met ondernemers is enerzijds nodig om hen te overtuigen van de noodzaak van hun medewerking, anderzijds om hen ertoe te bewegen op lange termijn uitvoering te geven aan preventieve maatregelen;
- om verplaatsingseffecten zoveel mogelijk te voorkomen is het wenselijk dat maatregelen niet alleen individueel door ondernemers worden genomen, maar ook gezamenlijk door alle ondernemers in een winkelstraat of -centrum;
- de vrijblijvendheid om preventieve maatregelen al dan niet toe te passen moet geminimaliseerd worden.

Op basis van de mogelijkheden om de buit en de agressie te beperken en de verplaatsingseffecten te beheersen is een inventarisatie gemaakt van mogelijke maatregelen die politie en ondernemers kunnen nemen. De eerste vijf genoemde maatregelen zijn met name gericht op de politie, terwijl de overige maatregelen met name op de ondernemers zijn gericht. In het volgende worden de maatregelen kort besproken.

²⁵ Zie ook: V. Jammers, Overvalcriminaliteit, aanzetten voor een preventiestrategie, in: Beveiligings Jaarboek 1993, Arnhem, 1993, p. 69-79.

a. Misdaadanalyse

Door de politie dient informatie verzameld te worden betreffende:

- het overvalrisico per branche. Deze risicoberekeningen kunnen aanleiding geven tot branche-specifieke preventieve en repressieve maatregelen;
- het overvalrisico per gebied. Deze gegevens kunnen leiden tot gezamenlijke activiteiten van ondernemers in gebieden met hoge overvalrisico's;
- tijdstippen (jaar, maand, dag, uur). Op basis van deze gegevens kan de politie bepalen wanneer (extra) toezicht wenselijk is en kunnen ondernemers worden geadviseerd over maatregelen die nodig zijn op riskante tijdstippen;
- het aantal daders en hun signalement;
- de modus operandi (binnendringen, -lopen, opwachten, insluiping, inbraak);
- de aard, respectievelijk het bedrag van de buit (geld, geldwaardige papieren of goederen);
- het gebruikte geweld (intimidatie, vuurwapen, steekwapen, etc.);
- de aard van de bedreiging (direct of indirect);
- het aantal slachtoffers (doden of gewonden);
- de eventuele opheldering van de overval.

b. Adviesfunctie politie

De politie heeft tot taak de partners (justitie, gemeente, ondernemers) te adviseren en te activeren in aangelegenheden die de veiligheid betreffen. Specifieke taken voor de politie zijn bijvoorbeeld:

- het initiëren, stimuleren en coördineren van de samenwerking tussen politie en ondernemers;
- het beheren van afgesloten veiligheidscontracten (zie verder punt e);
- het sturen van processen die de veiligheid op lokaties of in branches bevorderen;
- het adviseren van gemeentebestuur en ondernemers in aangelegenheden die de veiligheid van lokaties of branches betreffen.

c. Informatiecircuit

Bij de politie en ondernemers is een continue informatie uitwisseling gewenst over de ervaringen met overvalcriminaliteit. Het gaat hier bijvoorbeeld om (wijzigingen in) dadergroepen, modus operandi, 'gewilde objecten' etc.

d. Loketfunctie

De politie dient een 'loketfunctie' te hebben voor ondernemers waar zij aangifte kunnen doen, informatie kwijt kunnen en op de hoogte worden gehouden van de vorderingen in het politie-onderzoek. Dit kan vorm worden gegeven door bijvoorbeeld een speciaal telefoonnummer en politiefunctionarissen die zich spe-

cifiek met overvalcriminaliteit bezighouden (bijvoorbeeld de roofcoördinatieteam) en als vaste contactpersoon optreden voor het bedrijfsleven.

e. Veiligheidscontract

Veiligheidscontracten moeten ondernemers en politie binden aan afspraken die voornamelijk betrekking hebben op de uitvoeringsaspecten van een veilige manier van ondernemen. Een dergelijk contract kan ook bijdragen aan het verminderen van de vrijblijvendheid bij het nemen van preventieve maatregelen. Het gaat hier bijvoorbeeld om afspraken over de kluisvoorziening, het volgen van trainingen, het beperken van de hoeveelheid kasgeld, en de wijze waarop de politie invulling geeft aan de loketfunctie. Deze afspraken dienen regelmatig te worden geëvalueerd.

f. Overvaltraining

De technische voorzieningen die voorhanden zijn om het risico van een overval en het bemachtigen van een buit te beperken, zijn veelal pas effectief indien het personeel daar adequaat mee kan omgaan. Training van potentiële slachtoffers in een veilige manier van werken en in een verstandige reactie bij gevaarlijke situaties verkleint het risico van een overval en kan bijdragen aan het beperken van de psychische gevolgen van een overval.

g. Vermindering van hoeveelheid kasgeld

Het plegen van een overval kan lucratief zijn vanwege het aanwezige kasgeld. De gemiddelde buit kan verlaagd worden door vermindering van de hoeveelheid kasgeld, onder andere door het stimuleren van het toepassen van credit cards en cheques. Bovendien kan worden afgesproken nooit meer dan een bepaald bedrag in de geldlade voorhanden te hebben; het surplus dient in een kluisvoorziening te worden gestort.

h. Optimalisering kluisvoorziening

Het storten van het surplus uit de geldlade in een kluisvoorziening betekent dat die voorziening goed beveiligd dient te zijn. Om het overvallen op dit punt zo moeilijk mogelijk te maken, is het gewenst de kluisvoorziening bij de kassa's te installeren en te zorgen dat de voorziening slechts op bepaalde tijdstippen en na geruime tijd kan worden geopend.

i. Snelle alarmering

Snelle alarmering van de politie kan plaatsvinden door de toepassing van overvalknoppen. Over de installatie van dergelijke knoppen en over de alarmopvolging dienen met de politie afspraken te worden gemaakt, die in een veiligheidscontract kunnen worden opgenomen.

Vergelijkbare afspraken gelden tevens in de relatie met beveiligingsdiensten.

j. Communicatie

Potentiële overvallers dienen te worden 'geïnformeerd' over de preventieve maatregelen die worden getroffen. Dit betekent dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van bepaalde voorzieningen aan de buitenkant van de winkel kenbaar wordt gemaakt of in de media ruchtbaarheid wordt gegeven aan het sluiten van veiligheidscontracten met de politie. Door deze vormen van communicatie wordt het effect van de genomen maatregelen versterkt.

Slachtoffers en opvang

De bedreiging met fysiek geweld of de daadwerkelijke toepassing daarvan en de 'impact' van het delict op het slachtoffer en zijn omgeving leiden er toe dat de psychische gevolgen van een overval voor het slachtoffer ingrijpend kunnen zijn²⁶. De overval kan leiden tot een situatie waarin het persoonlijk leven voor kortere of langere tijd is ontwricht. Dit geldt in verhoogde mate voor personen die meerdere malen te maken krijgen met overvallen, hetgeen voorkomt bij personen die werkzaam zijn in de hoog-risico-branches en/of -gebieden. In het vervolgrapport van de werkgroep Justitie/Banken (1991) is bijvoorbeeld aangegeven dat in totaal 110 bankkantoren al eerder één, twee of meerdere malen waren overvallen.

In paragraaf 3.2 is reeds aangegeven dat jaarlijks circa 7.000 personen het slachtoffer worden van geweld of (directe of indirecte) bedreiging bij overvallen. Slachtoffers van overvallen kunnen wat betreft de verwerking met een aantal reacties te maken krijgen:

- bij willekeurige situaties en geluiden die worden geassocieerd met de overval, komen dezelfde angst en spanning in volle hevigheid terug;
- slachtoffers hebben angst opnieuw overvallen te worden. De eerdere gevoelens van veiligheid en onkwetsbaarheid zijn vervangen door een algeheel gevoel van waakzaamheid;
- slachtoffers hebben moeite zich te concentreren. Zij zijn prikkelbaar, snel geïrriteerd en reageren soms agressief;
- lichamelijke en geestelijke gezondheidsreacties: slaapstoornissen, veel roken, slecht eten, hoofdpijn, enzovoorts;
- een gevoel er alleen voor te staan; niemand

lijkt het slachtoffer echt te begrijpen;

- schuldgevoelens en onzekerheid; het slachtoffer vindt dat hij of zij ten tijde van de overval anders had moeten reageren.

De slachtofferzorg betreft in het algemeen twee aspecten:

- de preventieve zorg;
- de curatieve zorg.

De **preventieve** zorg behelst de voorbereiding op mogelijk slachtofferschap. Hierbij spelen aspecten als bewustwording, attitude, opleiding en training (in het kader van de vergroting van de weerbaarheid onder personeel) een rol. Personen/medewerkers van bedrijven die goed voorbereid zijn op een mogelijke overval kunnen hier beter op anticiperen en hebben minder risico (blijvende of langdurige) psychische schade op te doen.

De **curatieve** zorg heeft betrekking op het beperken van de traumatische gevolgen van een slachtofferschap na een overval. Aangezien bij een overval wordt bedreigd met fysiek geweld of daadwerkelijk geweld wordt toegepast kan dit ook op langere termijn psychische gevolgen met zich meebrengen. Het blijkt dat als slachtoffers direct na de gebeurtenis de gelegenheid krijgen om hun gevoelens te ventileren en middelen krijgen aangereikt om deze te hanteren, zij er op den duur minder psychische schade aan overhouden (Mertens, 1991).

Om de ervaringen van een overval goed te kunnen verwerken is opvang van het slachtoffer van groot belang. Dit kan plaatsvinden door personen in de directe omgeving (partner, gezinsleden, familie), maar ook door politiemensen, medewerkers van een bureau Slachtofferhulp, lotgenoten en waar nodig door (psychotherapeutische) deskundigen.

Een methode die steeds vaker wordt toegepast is de opvang met en door lotgenoten, mede omdat in deze groep sprake is van herkenning, erkenning en steun. Door bureaus Slachtofferhulp worden slachtoffers van een overval samengebracht in één groep. Zo is bijvoorbeeld het Bureau Slachtofferhulp Rijnmond in 1991 gestart met een 'lotgenotengroep' die wekelijks bijeenkomt. De groep is begeleid door een professionele kracht en een ervaringsdeskundige. Deze opvang bleek in een grote behoefte te voorzien. Een ander voorbeeld is de 'zelfhulpgroep juweliers' die in oktober 1994 van start is gegaan.

Een initiatief dat is genomen door de politieregio Hollands-Midden en het ministerie van Justitie is een pilotproject waarbij een gerichte

²⁶ Zie hiervoor onder meer: Velden, P.G. van der, e.a. Slachtoffers van bankovervallen, een studie naar de psychische gevolgen van overvallen en risicofactoren voor verwerkingsproblemen, Instituut voor Psychotrauma, Utrecht, 1992.

training plaatsvindt voor medewerkers van de Bureaus Slachtofferhulp in de betreffende regio. De medewerkers worden getraind om zowel ondernemers, personeelsleden als klanten op te kunnen vangen die bij een overval op

de detailhandel en de horeca betrokken zijn geweest. Bovendien worden voorlichtingsbijeenkomsten gehouden waarbij slachtoffers worden geïnformeerd over de afdoening van zaken.

Situatiegerichte maatregelen

5.3

Inrichting winkelgebieden/openbare ruimte

Over het preventief inrichten van winkelgebieden tegen verschillende vormen van (winkel)criminaliteit wordt al het nodige gezegd in het hoofdstuk 'Winkelcriminaliteit'. Ook de brochure *Preventief inrichten van winkelgebieden*²⁷ is daarin besproken. Voor algemene informatie inzake situatiegerichte maatregelen wordt derhalve verwezen naar het betreffende hoofdstuk in het basisboek.

In het kader van de preventie van overvallen zijn met name twee situationele kenmerken van belang:

- aantrekkelijkheid van potentieel doelwit; banken, juweliers, maar ook winkels/bedrijven waar relatief veel geld en waardevolle spullen in voorraad zijn en in omloop gaan, moeten binnen een (winkel)gebied een locatie krijgen waar een overval zodanige risico's inhoudt, dat potentiële daders er liever vanaf zien. Dat betekent dat deze objecten zoveel mogelijk op locaties gesitueerd moeten worden waar sprake is van veel (persoons)verkeer en waar geen 'open vluchtwegen' zijn (dit geldt met name voor een binnenstad);
- fysieke kwetsbaarheid van potentieel doelwit; objecten met een verhoogd risico voor vernieling, diefstal, inbraak en overval moeten stevig of goed afsluitbaar zijn. Een maatregel die de fysieke kwetsbaarheid verkleint is onder meer dat de winkelpuizen van bijvoorbeeld juweliers onbereikbaar zijn voor auto's (tegen 'snelkraak').

Maatregelen die een gemeente op dit terrein kan nemen omvatten onder meer het met zorg opstellen van inrichtingsplannen voor winkelcentra en winkelgebieden, waarbij overvalcriminaliteit als aandachtspunt kan worden meegenomen. Dit geldt tevens voor stadsvernieuwingplannen en bij reallocatie van winkels. Ook de bepalingen in de APV kunnen een rol spelen: het autovrij houden van een binnenstad door middel van 'amsterdamertjes' kan bijvoorbeeld het geld- en waardetransport risicovol maken. Ook obstakels op de

stoep, waardoor een zogenaamde 'gesloten overdracht' niet mogelijk is, kan tot onbedoelde risico's voor betrokkenen leiden. Deze en andere risico's in het kader van overvalcriminaliteit kunnen bijvoorbeeld worden meegenomen bij een actualisatie van een APV.

Toezicht

Verhogen van het dagelijks toezicht kan op verschillende manieren vorm krijgen:

- surveillance door politie;
- het collectief inhuren van een professionele bewakingsdienst²⁸.

Extra surveillance door de politie is geen permanente maar een tijdelijke oplossing om problemen in een gebied in korte tijd te verminderen. In dit kader kan onder meer overwogen gebruik te maken van een mobiele politiepost op risico-locaties en tijdstippen.

Het inhuren van een particuliere bewakingsdienst kan wel worden opgevat als structurele maatregel om de veiligheid in een winkelgebied te vergroten. Het verdient hierbij de voorkeur dat winkeliers dit gezamenlijk doen. Tot het assortiment adviezen en producten van het beveiligingsbedrijf behoren ook arrestantenafhandeling, surveillance in het winkelgebied ('s avonds en 's nachts), meldkameractiviteiten en alarmopvolging. De Stichting Veiligheidszorg heeft raamcontracten ontwikkeld voor collectieve bedrijfsbeveiliging. In het contract staan alle afspraken met de beveiligger, de prijzen en voorwaarden waaronder de beveiligger te werk gaat en de individuele wensen van de ondernemers. Ook de politie en de gemeente kunnen deelnemen, waardoor er een publiek-private samenwerking (**PPS**) ontstaat.

Toeziethoudende activiteiten kunnen naar gelang de locatie worden gedifferentieerd:

- a. op winkelcentra
 - preventieve surveillance door geüniformeerde politiemensen te voet en/of fiets
 - toezicht bij geldautomaten en nachtkluizen

²⁷ Korthals Altes, H.J. e.a., 1993, Preventief inrichten van winkelgebieden (brochure), Van Dijk, Van Soomeren en Partners, in opdracht van de ministeries van Economische Zaken en Justitie en het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Den Haag.

²⁸ Andere vormen van toezicht die denkbaar zijn, zijn toezicht door stadswachten en binnenstadsconciërges. Voor een uitgebreide beschrijving van de verschillende mogelijke vormen van toezicht wordt verder verwezen naar het hoofdstuk over 'Winkelcriminaliteit'.

- het aanwezig zijn van politie bij openings- en sluitingstijden van winkels
- het zoveel mogelijk toezicht houden tijdens de openingstijd;
- b. rondom winkelcentra
 - preventieve surveillance door de politie te voet en op de fiets
 - surveillance door gemotoriseerd politiepersoneel
- toezicht op aan- en afvoerwegen en de directe omgeving van winkelcentra;
- c. voor afgelegen bedrijven, horeca, benzinestations, e.d.
 - surveillance door personeel van wijkteams, motoragenten en verkeerspolitie met motor en bus.

5.4

Samenvatting

In het volgende schema zijn samenvattend de verschillende maatregelen die praktisch uitgevoerd kunnen worden uitgesplitst naar de driedeling: dadergerichte, slachtoffergerichte en situatiegerichte maatregelen.

Schema 2: Maatregelen gericht op daders, slachtoffers en situatie

Maatregelen	
Daders	* repressie; opsporing en vervolging daders door politie c.q. roofcoördinatieteam in samenwerking met OM * gegevensverzameling politie (HKS/BPS) en landelijk bij CRI in LORS-systeem * (verbetering kwaliteit en plaatsing) video-apparatuur met daderherkenning * opbouw centrale videotheek * overvalpakket * dadergerichte communicatie; vignet op winkelruit en publikaties in media * structurele, geïntegreerde preventieve aanpak 'problematische jongeren' (potentiële daders)
Slachtoffers	* algemeen: slachtofferopvang ondernemers, personeel en klanten * contactpersoon overvalcriminaliteit bij politie en branche-organisatie; voorlichting en dienstverlening * lokatie- en/of branchegerichte communicatie over overvallen * preventie slachtofferschap bedrijven: * organisatie opstellen van procedures en instructies - training personeel - aanwezigheid van twee of meer personeelsleden - aanwezigheid medewerker beveiligingsdienst * (bouw)technische maatregelen/omstandigheden - bescherming toegangen - overzichtelijke indeling bedrijf - controleerbare in- en uitgangen - goede zichtbaarheid buitenzijde - in nabijheid ander open bedrijf - beveiligde ruimte voor kassa/geldopslag * technische voorzieningen - bescherming en 'afscherming' van geld en waardepapieren - afkomen van kasgeld/afroombuis/box - gebruik plastic geld en cheques - conditionele kluisopening; kluisdetectie - overval- en inbraakalarmering (waaronder overvalknop) - burenhulpstelsysteem - camera-installatie (professioneel) geldtransport
Situatie	* inrichting (winkel)gebied zodanig dat risico-bedrijven gesitueerd worden op lokaties waar veel persoonsverkeer en geen open vluchtwegen zijn * aandacht voor overvalrisico bij stadsvernieuwingsplannen en APV * toezicht/surveillance (politie, bewakingsdienst) op hoog-risico-tijden (dagen, maanden)

In deze paragraaf worden beknopt enkele praktijkvoorbeelden gegeven van de opsporing en preventie van overvalcriminaliteit. In het eerste voorbeeld wordt de repressieve- en preventieve aanpak in de regio Haaglanden wat betreft overvallen op postkantoren behandeld (6.1). Aansluitend hierop komen de activiteiten van het Roof Coördinatie Punt van de politie in de regio Haaglanden aan de orde (6.2). Vervolgens wordt het pilotproject Hollands-

Midden besproken waar 'Retail security checks' (kortweg Resec) bij ondernemingen in risicobranches worden uitgevoerd (6.3). Deze paragraaf wordt afgesloten met het project in het winkelgebied de Amsterdamse Poort (6.4). Dit voorbeeldproject is opgezet door een samenwerkingsverband tussen de beheerder, de ondernemers en de politie en er wordt een breed pakket van maatregelen uitgevoerd.

Proefproject Postkantoren BV en politie Haaglanden

6.1

Het proefproject Haaglanden is ontstaan als reactie op de stijging van het aantal overvallen op postkantoren in 1993, in het bijzonder in Den Haag. Het project had tot doel het aantal overvallen op postkantoren te doen verminderen door middel van een nauwere samenwerking tussen politie (het Roof Coördinatie Punt Haaglanden; zie ook 6.2) en Postkantoren BV. Het project heeft, na een voorbereidingsperiode van twee maanden, zes maanden geduurd, van oktober 1993 tot april 1994. Het project diende er uiteindelijk toe te leiden dat de kans op een overval en de daaruit voortvloeiende schade zo klein mogelijk en de pak-kans zo groot mogelijk dienden te worden.

Voorafgaand aan de start van het project is door de politie een selectie gemaakt van objecten op basis van criteria op de zogeheten scoringslijst. Deze criteria voor de keuze van een bepaalde branche/type object betreffen:

- de aard van het object; geldinstelling, detailhandel, horeca, etcetera. Naar gelang het object wordt een hogere dan wel lagere score toegekend;
- de ligging; is het object/bedrijf aangesloten op een (professioneel) geldtransport (dat wil zeggen is er een potentieel interessante buit), infrastructuur (kleinere winkelstraat), ligging in de binnenstad of periferie, respectievelijk buitenwijken (in de binnenstad minder overvalrisico);

- de overvalhistorie; eerdere overvallen in voorgaande jaren geeft een indicatie van de overvalgevoeligheid van het object.

Deze criteria hebben geleid tot een keuze voor (overvalgevoelige) postkantoren.

De politie heeft contact opgenomen met de beheerders van de in totaal circa 60 postkantoren, waarna gezamenlijk een risico-analyse is gemaakt. De preventieve maatregelen zijn geïnventariseerd, de reactie van de politie op een alarmmelding is besproken en er zijn veiligheidsplannen opgesteld.

Politievertegenwoordiger en beheerder hebben tevens afspraken gemaakt over de procedures en de terugkoppeling na een overval. Alle afspraken zijn schriftelijk vastgelegd en ook de voortgang van de afspraken is bewaakt.

De politie heeft zich onder meer gericht op het opzetten van actieplannen, het ondersteunen van trainingen van het personeel en het uitvoeren van risico-analyses. Postkantoren BV heeft onder andere veiligheidsprocedures aangepast, investeringen gepleegd in beveiligingsapparatuur en extra ondersteuning gegeven aan kantoren na een overval.

Het project was succesvol: het overvalrisico op postkantoren werd gehalveerd en het ophelderingspercentage wat betreft overvallen op postkantoren steeg van 35% naar 70%.

Roof Coördinatie Punt (RCP) politie Haaglanden

6.2

Het RCP Haaglanden, dat in september 1993 is opgericht, is een van de roofcoördinatieteams die bij de politie zijn opgericht om een meer gecoördineerde aanpak van de overvalproblematiek mogelijk te maken. Het RCP heeft in principe zes formatieplaatsen tot zijn beschikking en heeft voor het korps in Haaglanden een facilitair karakter, waarbij het

een 'informatiecoördinatiefunctie' heeft voor onderzoeken inzake overvallen. Dit betekent dat het RCP zelf geen 'zaken draait', maar de afdelingen/diensten binnen het korps op projectbasis materieel en financieel ondersteunt wanneer het overvallen betreft.

Uitgangspunt van het RCP is dat het 'staat voor repressie en preventie organiseert'. Door

het team wordt gewerkt aan een kwalitatieve verbetering van de repressieve taak hetgeen tot uiting dient te komen in:

- een algemene verbetering van de aanpak van overvallen door verdere professionalisering;
- een verbetering c.q. intensivering van de samenwerking met het Openbaar Ministerie; dit zou met name kunnen door het aanwijzen van vaste, gespecialiseerde Officieren van Justitie als aanspreekpunten voor de politie;
- flexibiliteit in de interregionale samenwerking; dit kan onder andere door het onderhouden van een netwerk van roofcoördinatieteams en een prioritering van geweldscriminaliteit;
- het opzetten van een centrale, specialistische databank; een dergelijke databank geeft een versterking van de informatiepositie, een herkenning van modus operandi, een herkenning van trends en snellere kwalitatieve analyses;
- het gebruik van 'progressieve' opsporingsmethodes; dit geldt onder meer het plaatsen

van foto's in media ('overvaller in actie'), het toepassen van de 'pluk ze' methode en het verrichten van onderzoeken inzake voorbereidingshandelingen;

- op het verhogen van de pakkans, mogelijk ook in heterdaadsituaties; het betreft hier onder meer het filmen op de openbare weg, het inzetten van surveillance op risicotijden en in risicogebieden en het gebruik maken van media;
- het opbouwen van daderkennis en dader-typologieën (via bekende daders); dit betreft onder meer aspecten als buit- en slachtofferverwachting, keuze van lokaties en objecten, invloed van preventie, en criminele carrière.

De activiteiten van het RCP in Haaglanden hebben in één jaar de volgende vruchten afgeworpen: het oplossingspercentage inzake overvallen is gestegen van 23% naar 35%, de ondersteuning van twaalf interne projectteams bij de politie heeft geleid tot tientallen aanhoudingen en 35 veroordelingen en er worden geen 'dubbele' onderzoeken meer gedaan.

6.3

Pilotproject Hollands-Midden, ReSec

In het kader van een pilotproject 'Integrale aanpak Roofovervallen' is in de regio Hollands Midden in 1994 een plan van aanpak opgesteld. In het plan is gekozen voor de aanpak van enkele specifieke thema's op het gebied van preventie, repressie en nazorg. Deze thema's zijn onder meer:

- analyse van het beveiligingsniveau van risico-objecten;
- beveiliging van de 'bedreigde' branches;
- voorlichting aan medewerkers werkzaam in bedreigde branches;
- preventieve surveillance op gevoelige plaatsen en tijden;
- opzetten van een burenhulpsysteem voor ondernemers;
- stimuleren zelfredzaamheid van ondernemers en personeel.

Het Roof Coördinatie Team van de politieregio Hollands-Midden heeft op grond van eigen gegevens en van CRI-gegevens over overvallen in 1993 een aantal risicobranches geselecteerd, te weten: supermarkten, restaurants, cafetaria's en videotheken. In eerste instantie zijn in enkele districten van deze politieregio waar het overvalrisico relatief hoog was, zogenaamde 'security checks' bij ondernemingen in de risicobranches uitgevoerd. Inmiddels worden deze security checks in de gehele politieregio uitgevoerd.

Deze 'Retail Security check', kortweg ReSec, wordt uitgevoerd door de politie, het MKB dan

wel door het particulier bureau dat de security check heeft ontwikkeld. Bij de politie zijn hiervoor contactambtenaren aangewezen. Zij hebben een instructie van twee dagdelen gekregen waarbij zowel algemene preventievraagstukken als de toepassing van de ReSec aan de orde is gekomen.

Ondernemers in een regio kunnen zich aanmelden voor een security check. De beveiligings-toets vindt vervolgens plaats in de vorm van een onaangekondigd bezoek aan een bedrijf. Tijdens dit bezoek wordt de gang van zaken in het bedrijf geobserveerd aan de hand van een lijst met 100 aandachtspunten en een aantal vragen aan degene die verantwoordelijk is voor (de veiligheid in) het bedrijf.

Ten aanzien van de veiligheid zijn de verschillende aspecten in te delen naar de hoofdgroepen:

- kwaliteit van de mensen (personeel);
- kwaliteit van het winkelbeheer en
- specifieke omstandigheden.

De security check duurt circa een half uur. Na veertien dagen ontvangt de ondernemer het verslag van de toets, waarin een beoordeling wordt gegeven van een aantal veiligheidsaspecten en waarin aanbevelingen worden gedaan voor verbetering.

De security check wordt in een later stadium, na vier-vijf maanden, gecompleteerd door een tweede onaangekondigd bezoek. Tijdens dit bezoek wordt bekeken tot welke veranderingen de aanbevelingen hebben geleid. Er wordt

opnieuw een analyse en een beknopt verslag gemaakt dat de ondernemer krijgt toegezonden. Aan de hand van de nieuwe toegekende rapportcijfers in dit verslag kan de ondernemer zien of hij vooruitgang heeft geboekt. Bovendien wordt aangegeven welke verbeteringen tegen welke kosten (nog) mogelijk zijn en wordt geadviseerd over de invulling van een

individueel veiligheidsplan.

De Resec-methode is voorjaar 1995 in de regio Hollands-Midden nader gespecificeerd naar overvallen, waarbij zes branches/typen objecten zullen worden doorgelicht; het betreft de 'natte' en 'droge' horeca, videotheken, supermarkten, tuincentra en de tabaksdetailhandel.

Amsterdamse Poort

6.4

In het winkelcentrum de Amsterdamse Poort, waar 180 ondernemers zijn gevestigd, is in 1992 geconstateerd dat er een duidelijke toename was van overlast en van verschillende vormen van (winkel)criminaliteit. Op grond van signalen van ondernemers en klanten is besloten extra aandacht aan de veiligheid en beveiliging in het winkelcentrum te besteden. Een van de aandachtspunten bestond uit de bestrijding van de overvallen en beroving in het winkelcentrum. Hiertoe is een samenwerkingsverband tussen de beheerder van het centrum, de aldaar gevestigde ondernemers en de Amsterdamse politie opgezet. Uit een analyse van de gepleegde overvallen bleek dat het met name 'hit and run'-delicten betrof. Essentieel in de aanpak was derhalve dat het voor potentiële daders niet meer aantrekkelijk moest zijn om op het winkelcentrum berovingen te plegen of zaken te overvallen. Daartoe is in samenwerking met de politie een 'basispakket beveiliging tegen agressieve vermogenscriminaliteit' ontwikkeld. Het basispakket bestaat met name uit een onderling alarmeringssysteem, draadloze alarmering voor de politie, een kluisvoorziening en training van personeel.

In concreto omvat het beveiligingspakket onder meer een afroomkluis die is voorzien van een tijdslot en een elektronische melding bij een gedwongen opening en bij inbraak. Daarnaast heeft iedere winkelier een drukknop-systeem waarmee hij bij overlast zijn burens kan waarschuwen. Indien de overlast dreigender wordt, kan de politie worden opgeroepen.

Bij een overval kan direct een overvalalarm aan de politie worden gegeven. De naburige winkeliers krijgen dan geen seintje en de politie komt zo snel mogelijk en zonder gebruikmaking van sirenes. Een ander onderdeel van het beveiligingspakket bestaat uit training van ondernemers en hun personeel, dat door de politie is verzorgd. Alle winkeliers hebben vervolgens een door de politie afgegeven veiligheidscertificaat ontvangen met bijbehorende sticker, die op de etalageruit is geplakt.

Het initiatief voor de beveiliging van het winkelcentrum lag bij de beheerder, die ook het overleg met de ondernemers heeft gevoerd en een deel van de kosten heeft gedragen. Een belangrijk aspect dat bij de invoering van de beveiligingsonderdelen een rol speelde was de deelname van de winkeliers. Deze deelname is in de Amsterdamse Poort bewerkstelligd door een bepaling uit het huurcontract als kapstok te gebruiken waarbij alle winkeliers werden verplicht om aan het beveiligingssysteem deel te nemen. De kosten voor de ondernemers bedragen circa f 4000,- per ondernemer. Dit betekende onder meer dat iedere ondernemer diende mee te betalen aan de voorzieningen en deel te nemen aan trainingen om met de veiligheidsmaatregelen te kunnen omgaan. De installatie van de voorzieningen en de veiligheidsmaatregelen hebben er onder meer toe geleid dat het aantal overvallen op het winkelcentrum (in 1992 tien) in 1993-1994 tot nul is gereduceerd.

In deze paragraaf worden de belangrijkste aspecten behandeld die van belang zijn bij het opzetten van een 'project overvalcriminaliteit'. Voor de uitvoering van het project wordt uitgegaan van een centrale rol van de politie, die ontwikkelingen ten aanzien van overvallen signaleert en analyseert, tracht in samenwerking met anderen de problematiek aan te pakken en repressieve en preventieve activiteiten met elkaar in verband brengt.

Naast de inbreng van de politie, is er ook een duidelijke bijdrage van andere betrokken partij-

en gewenst, met name van de ondernemers. Zij zijn degenen die (mede) uitvoering dienen te geven aan de noodzakelijke preventie-maatregelen.

In 7.1 komt globaal aan de orde uit welke stappen een project overvalcriminaliteit kan bestaan. In 7.2 wordt in een schema aangegeven welke maatregelen door welke partijen kunnen worden uitgevoerd. Afsluitend wordt in 7.3 een beknopte beschrijving gegeven van het profiel van een projectcoördinator.

7.1

Het opzetten van een project

Volgens het hoofdstuk projectplanning (hoofdstuk 4 van het algemene deel van het Basisboek) kunnen in een project de volgende fasen worden onderscheiden:

- 1 Voorbereiden van een project.
- 2 Nader analyseren van het probleem.
- 3 Formuleren van voorlopige doelen en doelgroepen.
- 4 Analyseren van voorlopige maatregelen.
- 5 Analyseren van mogelijke voorlopige maatregelen.
- 6 Opstellen van een voorlopig evaluatieplan.
- 7 Opstellen voorlopig plan van aanpak.
- 8 Goedkeuren van het plan van aanpak.
- 9 Opstellen van het definitieve plan van aanpak.
- 10 Uitvoering van de maatregelen/activiteiten.
- 11 Projectevaluatie.

Het zou te ver voeren om hier elke stap voor een overvalproject uitgebreid te gaan beschrijven. We zullen hier de stappenmethode met zeven mijlslarzen doorlopen, waarbij we de stappen 3 tot en met 9 samenvatten onder de noemer het ontwikkelen van een plan van aanpak.

1 Voorbereiden van een project

Het project dient voorbereid te worden door een projectgroep die bekijkt welke interne en externe partners bij de problematiek zijn betrokken. Naar gelang de 'breedte' van de te kiezen aanpak is deze groep kleiner dan wel groter. Mogelijke partners zijn politie, gemeente, openbaar ministerie, ondernemers(verenigingen), scholen en welzijnsinstellingen.

Basisvoorwaarden voor een goede samenwerking zijn:

- er moet duidelijk worden gemaakt welke rol de afzonderlijke partijen in het project gaan

vervullen en wat hun mogelijke inbreng kan zijn;

- vertegenwoordigers van organisaties moeten over voldoende mandaat beschikken;
- het samenwerkingsverband en het interne beleid van de eigen organisatie moeten goed op elkaar aansluiten;
- vertegenwoordigers van elke organisatie dienen frequent op vergaderingen aanwezig te zijn.

De projectgroep is verantwoordelijk voor de sturing van verdere voorbereiding en uitvoering van het project.

2 Nader analyseren van het probleem

In deze fase dient allereerst informatie te worden achterhaald over de omvang en aard van de overvallen. Dit kan:

- bij de politie in de gemeente en regio;
- bij andere regio's die ervaring hebben met een overvalproblematiek (en die mogelijk over een roofoördinatie team beschikken);
- bij mogelijke, betrokken partners.

Om de problematiek in kaart te brengen verwijzen wij ook naar paragraaf 4.1 (onderzoek ten behoeve van beleidsvoorbereiding).

Wanneer de omvang en ontwikkeling van overvalcriminaliteit onderzocht moet gaan worden, is het noodzakelijk om een aantal keuzes te maken die duidelijk maken wat er precies onderzocht gaat worden. Deze keuzes betreffen onder meer:

- een heldere omschrijving en bepaling van het delict overval;
- het gebied waarover gegevens worden verzameld;
- de branche(s);
- de periode;
- de gegevensbronnen die worden gebruikt.

Voor de verdere analyse van het probleem,

waarbij onder meer informatie over daders, slachtoffers en situationele aspecten een rol zal spelen, kan gebruik worden gemaakt van de zogenaamde relationele-analyse-matrix (RAM).

3 Ontwikkelen plan van aanpak

Om richting te geven aan het project is het opstellen van een werkplan noodzaak. De projectcoördinator (veelal vanuit de politie) kan hierbij het voortouw nemen. De leden van de projectgroep assisteren en ondersteunen de coördinator.

In het plan van aanpak moet aandacht worden besteed aan de volgende punten:

- op welke problemen is het project gericht;
- wat zijn de doelstellingen, oftewel: wat willen we met het project bereiken?

De doelstellingen moeten helder zijn en logisch samenhangen met de problematiek;

- wat zijn de doelgroepen van het project; met andere woorden op wie zijn de maatregelen gericht;
- welke maatregelen moeten worden genomen om de doelstellingen te bereiken, welke betrokkenen zijn verantwoordelijk voor de uitvoering ervan en wanneer worden de maatregelen uitgevoerd;
- wat zijn de kosten van de verschillende maatregelen en op welke wijze worden deze gedekt;
- hoe en door wie wordt het project geëvalueerd.

Bij het bepalen van maatregelen dienen de volgende criteria in acht te worden genomen:

- de uitvoering van de maatregelen dient, naar gelang de af te spreken duur van het project, in de tijd haalbaar te zijn;
- de betrokken partners moeten bereid en in

- staat zijn de maatregelen uit te voeren;
- de maatregelen dienen op hun potentiële effectiviteit te worden afgewogen.

4 Uitvoering van de maatregelen

In het plan van aanpak wordt vastgelegd welke maatregelen wanneer en door wie moeten worden uitgevoerd. De projectgroep is de aangewezen instantie die er op toeziet dat de activiteiten feitelijk en op tijd worden uitgevoerd.

Aangezien niet alle ontwikkelingen van tevoren voorspeld kunnen worden, kunnen er momenten ontstaan waarop bijsturing gewenst is. De projectgroep dient deze ontwikkelingen te signaleren en de wijzigingen in het plan van aanpak door te voeren.

5 Projectevaluatie

Met het oog op een evaluatie is het wenselijk om het project kritisch te volgen. Monitoring heeft betrekking op het organisatorisch proces (hoe wordt samengewerkt?, is de afstemming en coördinatie goed? komt iedereen zijn verantwoordelijkheden en taakuitvoering na?).

Daarnaast is monitoring van belang om de effecten van het project te kunnen vaststellen. Dit betekent dat regelmatig gegevens moeten worden verzameld om veranderingen te meten. Hiervoor moet al ruimte worden ingebouwd in het plan van aanpak.

Aangezien een project in principe een tijdelijk karakter heeft, is het gewenst (reeds tijdens het project) te beoordelen in hoeverre de opgedane kennis en ervaringen in de dagelijkse werkzaamheden van de participanten kunnen worden ingebed. Het project kan er toe leiden dat nieuwe werkmethoden, nieuwe technieken en nieuwe samenwerkingsverbanden toepassing gaan vinden.

Rol van actoren en maatregelen

In het volgende schema wordt aangegeven welke bijdrage instanties kunnen leveren in de repressie en preventie van overvalcriminaliteit, onderverdeeld naar dadergerichte, slachtoffergerichte en situatiegerichte maatregelen.

Schema 3: Rol van actoren en maatregelen

	Ondernemers	Politie	Gemeente	Justitie/OM	Welzijns- instellingen	Onderwijs- instellingen
Dadergerichte maatregelen						
Opsporing en vervolging		x		x		
Dadergerichte preventie/bestuurlijke aanpak	x	x	x	x	x	x
Slachtoffergerichte maatregelen						
Wetgeving (Arbo)	x					
Informatie over overvalcriminaliteit verstrekken aan ondernemers		x	x	x		
Afsluiten van contracten met particuliere beveiligingsdiensten	x	x				
Doorspelen van daderprofielen en 'hot spots'	x	x	x			
Afsluiten van veiligheidscontracten	x	x	x			
Volgen van training 'overvalcriminaliteit'	x	x		x		
Security-checks laten uitvoeren	x	x				
Toepassen onderlinge alarmering	x	x				
Maatregelen in verband met slachtofferzorg (training, informatie-uitwisseling, procedures)	x	x	x	x	x	
Situatiegerichte maatregelen						
Zorgvuldig plannen/						
situëren potentieel doelwit	x		x			
Minimaliseren fysieke kwetsbaarheid potentieel doelwit	x		x			
Vergroting toezicht (politie, bewakingsdienst)	x	x	x			
Bevorderen zichtbaarheid	x		x			

Wanneer gekozen wordt voor een projectmatige aanpak van overvalcriminaliteit, dan is het gewenst een coördinator aan te stellen die opereert tussen en met de samenwerkende organisaties. De projectcoördinator is dan als het ware de spin in het web van de betrokken partijen. Hij of zij ziet erop toe dat ieder zijn verantwoordelijkheid als 'partner' neemt en dat

de gemaakte afspraken worden nagekomen. Het is van groot belang dat alle partijen voldoende vertrouwen hebben in de coördinator. Het verdient aanbeveling, gezien de centrale rol van de politie, dat deze projectcoördinator zijn taken uitvoert onder verantwoordelijkheid van de politie.

De checklist overvalcriminaliteit dient als instrument om relatief snel en eenvoudig een beeld te krijgen van het veiligheidsniveau, veiligheidsrisico en veiligheidsbewustzijn van en binnen een onderneming.

De checklist kan worden gebruikt niet alleen door een politiefunctionaris, maar ook door de ondernemer zelf die snel zicht wil krijgen op veiligheidsaspecten in zijn onderneming. De resultaten van de checklist kunnen een hulp zijn voor de ondernemer bij zijn plannen om het veiligheidsniveau van zijn onderneming te verbeteren.

Afhankelijk van de grootte en/of de aard van de onderneming kan een selectie uit de vragen van de checklist nodig zijn. Ter vereenvoudiging van een selectie zijn de vragen in de checklist in groepen ondergebracht.

A. Algemene gegevens

- Op welke datum is deze checklist ingevuld?
- Door wie is deze checklist ingevuld?
- Hoe heet de gesprekspartner?
- Wat is zijn/haar functie?
- Wat is het huisnummer van het bedrijf?
- Wat is de postcode van het bedrijf?
- Wat is het telefoonnummer van het bedrijf?
- Tot welke branche wordt het bedrijf gerekend?

B. Status bedrijf en directe omgeving van bedrijf

- Hoeveel personeelsleden zijn minimaal tegelijkertijd in het bedrijf aanwezig?
- Hoeveel personeelsleden zijn maximaal tegelijkertijd in het bedrijf aanwezig?
- Maakt u frequent gebruik van invalkrachten en/of parttimers?
- Hoeveel vierkante meters bedraagt de publieksruimte?
- Is er in uw bedrijf een medewerker van een beveiligingsdienst werkzaam?
- Is uw bedrijf gevestigd in een overdekt winkelcentrum?
- Zo ja, is dit overdekte winkelcentrum afsluitbaar?
- Is uw bedrijf gevestigd in een winkelstraat of winkelgebied?
- Ligt uw bedrijf centraal in het winkelcentrum, de winkelstraat of het winkelgebied?
- Houden zich in de directe omgeving van uw bedrijf veel drugsdealers en junks op?

- Heeft u last van (rondhangende) jeugd?
- Heeft u vanuit uw bedrijf goed zicht naar buiten (ook vanuit de achterzijde van het bedrijf)?
- Zijn er in het gebied waar uw bedrijf is gevestigd afspraken gemaakt over het toezicht door politie, stadswacht of bewakingsdienst?
- Zijn er veel woningen in de omgeving van uw bedrijf?
- Hebben de woningen uitzicht op het bedrijf?

C. Andere vormen van criminaliteit

- Heeft u last van winkeldiefstal?
- Hoe vaak is er in de afgelopen 5 jaar in uw bedrijf ingebroken?

D. Risicobewustzijn

- Is uw bedrijf al eens slachtoffer geworden van een overval?
- Zo ja, hoeveel keer?
- Zo nee, hoe hoog schat u de kans (in procenten) dat uw bedrijf ooit het slachtoffer zal worden van een overval?
- Vindt u dat de beveiligingsmaatregelen in uw bedrijf zijn afgestemd op het risico dat u loopt?
- Hoe vaak bespreekt u de beveiligingsmaatregelen met uw personeel?
- Is er binnen uw bedrijf iemand specifiek belast met de beveiliging?
- Zo ja, is deze persoon hiervoor opgeleid?
- Bestaat er binnen uw bedrijf een beveiligingsplan?
- Wordt er tijdens het inwerken van nieuw personeel ook aandacht besteed aan aspecten van veiligheid?
- Zo ja, op welke wijze? (cursus; gesprek; schriftelijk)
- Is aan de buitenzijde van uw bedrijf zichtbaar dat beveiligingsmaatregelen zijn getroffen?
- Controleert u de naleving van beveiligingsmaatregelen door uw personeel?
- Zo ja, op welke wijze?
- Zijn er binnen uw bedrijf maatregelen getroffen om slachtoffers van een overval adequaat hulp en begeleiding te bieden?

E. Afkomen van kasgeld

- Zijn er afspraken over het afkomen van het kasgeld?

¹ Bron: Projectteam Overvalcriminaliteit, 1994.

- 33. Zo ja, boven welk bedrag wordt de inhoud van de kassa afgeroomd?
- 34. Is er een afroomkluis aanwezig?
- 35. Is er een afroombox (cash-box) aanwezig?

F. Tellen van kasgeld

- 36. Wordt het kasgeld dagelijks geteld?
- 37. Zo ja, hoe vaak per dag?
- 38. Zo nee, hoe vaak per week?
- 39. Indien éénmaal per dag, op welk tijdstip?
- 40. Wordt het kasgeld in een afgesloten ruimte geteld, niet zichtbaar voor het publiek?
- 41. Staan de instructies en procedures voor het tellen van geld op schrift?
- 42. Zijn alle personeelsleden bekend met de procedures en instructies voor het tellen van geld?

G. Bewaren van geld

- 43. Is er een kluis met tijdslot en/of openingsvertraging aanwezig?
- 44. Zo ja, is zichtbaar dat de kluis (nog) niet geopend kan worden?
- 45. Is er een kluis zonder tijdslot of openingsvertraging aanwezig?
- 46. Zijn er afspraken over het openen en afsluiten van de kluis?
- 47. Is er kluisdetectie (bijvoorbeeld alarm bij ongeoorloofd openen)?

H. Geldtransport

- 48. Maakt u gebruik van een professioneel geldtransportbedrijf (eventueel samen met anderen)?
- 49. Zo nee, heeft u weleens de mogelijkheid van professioneel geldtransport onderzocht?
- 50. Zo ja, waarom is hiervan geen gebruik gemaakt?
- 51. Laat u de dagopbrengst normaal gesproken na sluitingstijd achter in uw bedrijf?
- 52. Brengt u normaal gesproken de dagopbrengst aan het einde van de werkdag naar bank of postkantoor?
- 53. Brengt u normaal gesproken het geld naar de bank of het postkantoor en niet aan het einde van de werkdag?
- 54. Hoe vaak per dag brengt u het geld naar de bank of het postkantoor?
- 55. Wordt het geld weggebracht op wisselende tijden?
- 56. Gebeurt het geldtransport door één of meer personen?
- 57. Vindt het geldtransport plaats langs wisselende routes?

- 58. Wordt daarbij gebruik gemaakt van een auto?
- 59. Zo ja, is de auto voorzien van communicatieapparatuur?
- 60. Maakt u voor afstortingen gebruik van de nachtkluis?
- 61. Vindt het geldtransport in overleg/gezamenlijk met collega-ondernemers plaats?

I. Preventie van overvallen

- 62. Is het personeel getraind in gedrag dat gericht is op de preventie van overvallen?
- 63. Zo ja, in welk jaar heeft deze training plaatsgevonden?
- 64. Is het personeel getraind in gedrag tijdens overvallen?
- 65. Zo ja, in welk jaar heeft deze training plaatsgevonden?
- 66. Hangt er een lijst met gedragsregels tijdens een overval?
- 67. Bestaat er een instructie wat te doen bij 'verdachte omstandigheden'?

J. Toegang

- 68. Is uw bedrijf tijdens alle openingsuren vrij toegankelijk voor klanten?
- 69. Zo nee, is er een toegangssluis?
- 70. Zijn de niet-publieke ruimtes toegankelijk voor derden?
- 71. Is er een aparte personeelsingang?
- 72. Zo ja, is in de toegangsdeur een (spiegel)ruitje aangebracht, waardoor een goed zicht bestaat op hetgeen buiten het pand gebeurt?
- 73. Is de personeelsingang normaal op slot?
- 74. Zijn de niet-publieke toegangen anderszins beveiligd?
- 75. Zo ja, op welke wijze?

K. Openen en sluiten

- 76. Zijn er binnen uw bedrijf afspraken voor het beheer van sleutels?
- 77. Is er een lijst van uitgegeven sleutels?
- 78. Zijn er reservesleutels van het pand?
- 79. Maakt u gebruik van een professionele sleutelhouder?
- 80. Passen er alleen kopieerbeveiligde sleutels op de sloten?
- 81. Past u speciale procedures toe bij het openen van uw bedrijf?
- 82. Past u speciale procedures toe bij het sluiten van uw bedrijf?

L. Samenwerken met anderen

- 83. Heeft u afspraken gemaakt met omliggende bedrijven over het bieden van onderlinge hulp wanneer er problemen zijn met klanten of winkeldieven?
- 84. Zo ja, wat houden deze afspraken in?
- 85. Is er een winkeliersvereniging of ondernemersvereniging?
- 86. Zo ja, wie is daarvan de voorzitter?
- 87. Heeft de winkeliersvereniging of de ondernemersvereniging regelmatig contact met de politie?

M. Bouwkundige voorzieningen

- 88. Past u slagwerend glas toe?
- 89. Zo ja, op welke plaatsen?
- 90. Is er een aparte kluisruimte?
- 91. Zijn er rolluiken?
- 92. Welke andere bouwkundige beveiligingsmaatregelen zijn aangebracht?

N. Technische voorzieningen/alarmering

- 93. Past u een inbraaksignaleringssysteem toe?
- 94. Zo ja, is dit systeem aangesloten op een alarmcentrale?
- 95. Zo ja, wordt de ruimte van de kluis gedetecteerd?

- 96. Is het alarmnummer 06-11 op de telefoons geplakt?
- 97. Heeft u samen met collega-ondernemers een onderling elektronisch waarschuwingssysteem?
- 98. Is er een alarmeringssysteem voor overvallen aanwezig?
- 99. Zo ja, zijn er met de politie afspraken gemaakt over een zogenoemd benaderingsplan?
- 100. Zo ja, hoeveel alarmeringspunten zijn er aanwezig?
- 101. Maakt u gebruik van een draagbare overvalknop?

O. Andere voorzieningen

- 102. Maakt u gebruik van een overvalpakket?
- 103. Past u videocamera's toe?
- 104. Zo ja, worden de opgenomen beelden permanent weergegeven door één of meer monitoren?
- 105. Zo ja, worden de opgenomen beelden vastgelegd?
- 106. Beschikt u over een camera- of fotosysteem dat beelden vastlegt op het moment dat een overval plaatsvindt?
- 107. Heeft u nog andere voorzieningen c.q. maatregelen getroffen dan hiervoor en zo ja, welke?

In deze bijlage wordt een beeld gegeven van een beveiligingsplan voor overvallen bij bedrijven, van de verschillende varianten van overvallen die zich kunnen voordoen en van de preventieve maatregelen die daartegen door ondernemers kunnen worden genomen¹. Ofschoon de tekst specifiek voor ondernemers is opgesteld, is de beschrijving van het 'beveiligingsplan overvallen' ook bruikbaar voor functionarissen bij politie en gemeente die zich in de preventie van overvallen willen verdiepen.

Algemeen

U kunt als ondernemer zelf het beveiligingsplan samenstellen, maar u kunt ook één van uw medewerkers met deze taak belasten. In ieder geval is het noodzakelijk, dat degene die verantwoordelijk is voor het totstandkomen van het beveiligingsplan over een goede kennis van de dagelijkse gang van zaken in de onderneming beschikt.

Heeft u personeel, betrek hen dan in een vroegtijdig stadium bij de ontwikkeling van het plan. Dat vergroot het draagvlak voor de latere uitvoering en u gebruikt optimaal de creativiteit van uw eigen mensen: zij komen soms met heel verrassende oplossingen.

Een beveiligingsplan heeft 'onderhoud' nodig. Regel de verantwoordelijkheid daarvoor vooraf. Laat de melding van veiligheidsincidenten of afwijkende situaties (personen, maar ook storingen en dergelijke) bij één en dezelfde functionaris plaatsvinden. Veiligheid is een regelmatig terugkerend item in het werkoverleg: laat mensen kritisch kijken naar elkaars veiligheidsgedrag.

Leer uw personeel de mensen binnen en buiten de zaak te observeren. Dat schrikt mogelijke overvallers af. Wees alert op signalen als:

- 'rondhangen' in de zaak;
- 'non-koop'-gedrag of 'non-informatie' vragen;
- verdachte voertuigen;
- informatie-inwinning over beveiligingsaspecten;
- verdachte geldwisselingen.

Verbouwing, andere inrichting van de zaak of nieuwe geldbehandelingsprocedures? Maak meteen een inventarisatie van de gevolgen hiervan voor het beveiligingsplan.

Overweeg om met collega-ondernemers naast en tegenover u gezamenlijk een beveiligings-traject in te gaan. Wellicht zijn er zelfs mogelijkheden om met de gehele winkeliers- of bedrijvenvereniging een project op te zetten.

Dergelijke samenwerkingsverbanden verstevigen de onderlinge relaties, ook op commercieel gebied, terwijl het de toegang tot politie of gemeentebestuur vergemakkelijkt. Het hoogste rendement van uw beveiligingsinspanningen mag u verwachten wanneer u aan beveiliging doet:

- a. binnen de eigen onderneming;
- b. samen met collega-ondernemers;
- c. samen met politie en bestuur.

Een veilige winkelomgeving is zowel in het belang van de ondernemer als van de klant. Een gezamenlijke inspanning biedt betere voorwaarden om die veiligheid te realiseren.

Veiligheid begint aan de buitenzijde van uw bedrijf. Overvallers hebben er een hekel aan van buiten af 'op de vingers' te worden gekeken. Is uw bedrijf van buiten naar binnen toe doorzichtig genoeg of is er geen zicht? Een transparante etalage creëert mogelijkheden van extra sociale controle van buitenaf: gun een overvaller geen beschermd werkterrein.

Overzicht en ordelijkheid zijn ook binnen belangrijk. Zorg dat u en uw personeelsleden duidelijk herkenbaar en als 'autoriteit' in de zaak aanwezig zijn. Maak bij binnenkomst contact met klanten en geef ongewone bezoekers niet de gelegenheid te zwerven. U voert toch de regie in uw eigen zaak! Actief personeel blijkt ook tegen andere vormen van (winkel)criminaliteit een probaat middel.

Een goede instructie in procedures en gebruik van veiligheidsvoorzieningen is een van de belangrijkste pijlers van uw beveiligingsplan. Geef geen informatie aan buitenstaanders over de aanwezigheid van bijvoorbeeld kasgeld, geldtransport, waardeberging en geldtelling. Spreek uw beveiligingsplan eens door met de plaatselijke politie. Laat u informeren over de wijze waarop in uw vestigingsplaats de politie een pand benadert, waarvan een overvalmelding is ontvangen.

Openingsovervallen

Openingsovervallen zien we vaker bij professionele daders en in iets mindere mate bij amateurs. Slachtoffers zijn in hoofdzaak de financiële instellingen en supermarkten: daar waar daders vermoeden dat er grotere geldbedragen 'overnachten' in het pand. Dit type overval is dus te beschouwen als een aanval op uw waardebergingsfaciliteit.

Speciale aandacht verdient de magazijningang. Sluit deze altijd (tussentijds) af, ook als leveranciers bijvoorbeeld aan het lossen zijn. Houd in voorkomend geval toezicht.

Bekijk de omgeving, alvorens u uw bedrijf opent. Controleer het pand op sporen van braak. Let op onbekenden nabij de ingang, die er mogelijk op uit zijn met u mee naar binnen te lopen. Datzelfde geldt voor (vreemde) voertuigen al dan niet met mensen erin. Laat de personeelsingang niet onafgesloten openstaan. Open bij voorkeur met twee personen: één persoon gaat naar binnen en onderzoekt de situatie. Spreek een code af voor het geval u gedwongen zou worden uw collega's of leverancier binnen te laten terwijl de overvallers al binnen zijn. Monteer een deurspion, zodat u kunt zien wie naar binnen wil. Wees gezond argwanend tegenover nieuw personeel van uw vroeg-leverende leverancier. Test uw procedures op toepasbaarheid. Maak een goed sleutel-beheerplan. Beperk het aantal in omloop zijnde sleutels. Neem sleutels van vertrekkende personeelsleden in en werk met sleutels die beveiligd zijn tegen kopiëren. Laat geen reserve-sleutel of cijfercombinatie van de waardebergingsfaciliteit in de zaak achter.

Als u reeds inbraakdetectie in uw pand hebt, overweeg dan de uitbreiding van dit systeem met de mogelijkheid om een gedwongen opening door een particuliere alarmcentrale te laten detecteren.

Rust uw kluisvoorziening uit met een (elektronisch) codeslot dat gedwongen opening (met behulp van het intoetsen van een speciale code) kan signaleren en doorgeven aan een alarmcentrale. Overweeg tevens de toepassing van een openingsvertraging van minimaal 15 minuten tussen het intoetsen van de code en het vrijgeven van het slot. Sommige kluisen beschikken over de mogelijkheid om opening buiten de door u - vooraf - geprogrammeerde tijdvakken te blokkeren.

Werkt u met een openingsvertraging, zorg er dan voor dat (potentiële) overvallers daar ondubbelzinnig op worden gewezen, bijvoorbeeld met behulp van pictogrammen, tekstborden of andere middelen die door iedereen zijn te begrijpen. Dat veiligheid een belangrijke plaats inneemt in de bedrijfsvoering mag, of liever moet u duidelijk laten blijken. Overvallers mogen echter niet het idee krijgen, dat het slachtoffer de voortgang van de overval saboteert.

U kunt zelfs overwegen een inbraakwerende kast te kiezen, die uitsluitend kan worden geo-

pend door personeel van een waardetransport-bedrijf, dat dan tevens het geldvervoer verzorgt. Daarnaast zijn er inbraakwerende kasten op de markt, die slechts met behulp van twee sleutels of in combinatie met een sleutel en een (electronische) cijfercode zijn te openen. U dient dan wel ervoor te zorgen dat sleutels en/of code gescheiden worden bewaard en bij voorkeur niet permanent in het bedrijf aanwezig zijn.

Afrekenpunt-overvallen

Kijk eens kritisch naar de opstelling van uw kassa. Zorg dat er geen direct zicht is op de daarin aanwezige waarden. 'Sociale controle' van buitenaf is belangrijk, evenals overzicht over de zaak, de mogelijkheid om daarvandaan snel de zaak te verlaten, enzovoort. Monteer een transparant scherm boven de kassalade tegen zogenoemde 'kassagrepen'.

Limiteer de hoeveelheid geld op een afrekenpunt. Als stelregel kunt u hanteren: alleen wisselgeld in de kassa! De dagomzet van gisteren of geld om een leverancier te betalen, horen niet in de kassa thuis. Een buitbedrag van maximaal een paar honderd gulden maakt een overval voor de dader bijzonder onaantrekkelijk.

Room overtollig kassageld direct af. Gebruik daarvoor bij voorkeur een kluisvoorziening, die uitnodigt tot gebruik (nabij kassa, inwerpleuf of mechanische afzuiging). Het gebruik van eventuele openingsvertraging moet duidelijk kenbaar worden gemaakt. Dat werkt ontmoedigend in de richting van daders.

Als u consequent geld afrooft, wordt de waardeberging als het ware uw spaarpot. Zorg voor echt goede kwaliteit en volsta niet met een voor criminelen eenvoudig te omzeilen voorziening, zoals sommige cashboxen.

Stimuleer het gebruik van cheques en credit cards. Stempel cheques na ontvangst onmiddellijk af. Bevorder ook het betalen met behulp van de pincode.

Laat een kassalade altijd geopend staan als deze is leeggemaakt. Dat voorkomt vernieling bij een eventuele inbraak.

Met het achter de hand houden van een zogenaamd 'overvalpakket' kunt u in voorkomende gevallen de politie helpen bij de oplossing van het misdrijf. Een overvalpakket bestaat uit een aantal bankbiljetten van uiteenlopende coupures, (geen bankbiljetten van 10 gulden, daarvan is de nummering niet uniek), waarvan u de

nummers op voorhand heeft genoteerd. Dit pakket - dat zich in de kassalade bevindt - geeft u bij een onverhoopte overval mee aan de daders. Het kan de bewijsvoering tegen daders vergemakkelijken. Bewaar het briefje met de nummers van de bankbiljetten niet in de kassalade.

Overweeg de toepassing van een stil-overval-alarmsysteem. Mobiele alarmknoppen stellen u in staat om op elk moment en vanaf elk punt alarm te slaan.

Waardeberging

Zie voor waardeberging ook de preventietips tegen openingsovervallen. Zorg ervoor dat er altijd zo min mogelijk geld in uw bedrijf aanwezig is. Stort dus regelmatig af. Instrueer in voorkomend geval de schoonmaker om de toegangsdeur afgesloten te houden en geen derden toe te laten.

Intern waardetransport

Laat, indien toch noodzakelijk tijdens de openingsuren, intern geldtransport op onregelmatige tijdstippen plaatsvinden en met kleine bedragen per keer. Houd het geld zoveel mogelijk onzichtbaar. Overweeg extra toezicht op de toegangsdeur.

De telling

Tel uw geld altijd uit het zicht van het publiek en liefst ook van personeelsleden. Tel bij voorkeur in een aparte, afgesloten ruimte. Als dat niet kan, maak dan de kas op als uw bedrijf gesloten is. Kies, als dat kan, voor wisselende tijden.

Laat ook uw personeel zoveel mogelijk in het ongewisse over de hoogte van de aanwezige kasgelden/kasvoorraad.

Sluit de waardeberging na elk gebruik weer af en stel de openingsvertraging en/of het tijdslot in.

Sluitingsovervallen

Sluit uw bedrijf altijd stipt op tijd, ook als er nog klanten aanwezig zijn. Laat deze klanten één voor één naar buiten. Voordat u uw bedrijf verlaat: controleer het pand op mogelijke 'achterblijvers' en 'geprepareerde' ramen en deuren. Voer die controle indien mogelijk met meer personen uit.

Voordat u het pand verlaat: let op of er zich geen verdachte personen of voertuigen in de nabijheid bevinden. Bij twijfel de politie alarmeren en zelf binnen blijven wachten. Zorg in ieder geval voor voldoende verlichting buite-

nom uw bedrijf.

Ga bij voorkeur één voor één naar buiten. Wacht op zichtafstand op elkaar, totdat de laatste werknemer het pand heeft verlaten. Neem na sluitingstijd bij voorkeur de dagopbrengst niet mee naar buiten.

Extern waardetransport

Overweeg inschakeling van een professionele geldtransporteur, eventueel samen met collega-ondernemers.

Geldtransport en afstorten begint in uw bedrijf. Let erop dat voor transport of afstorting gereedliggende cassettes en enveloppes niet al in de zaak kunnen worden gestolen.

Vermijd vaste patronen. Breng zo mogelijk variatie aan in tijdstip, route en wijze van vervoer. Mijd geldtransport direct na sluitingstijd en bij duisternis. Tussentijds en overdag afstorten beperkt uw risico.

Wees alert op afwijkende situaties wanneer u uw pand verlaat. Bij twijfel transport uitstellen tot een ander tijdstip.

Bij grotere afstanden: ga (liefst met meer personen) met de auto of met een taxi. Gaat u toch te voet, dan wel met twee personen. Zorg ervoor dat niet is te zien wie het geld bij zich draagt.

Uw collega-ondernemer bij u in de buurt zit waarschijnlijk met dezelfde problematiek. U kunt ook samen naar de bank gaan.

Vervoer geld zo onopvallend mogelijk, bij voorkeur in de binnenzak. Open tassen en opvallende verpakkingen, waarvan de inhoud min of meer kan worden voorspeld, trekken zeker ongewenste aandacht. Tijdens de openingsuren van de bank kunt u gebruik maken van een kasetui of 'seal-bag'. U hoeft dan ook niet in de rij te wachten.

Als u geld gaat halen of brengen bij bank of postkantoor en het gaat om een aanzienlijk bedrag, dan kunt u beter van een besloten ruimte (sprekkamer of het loket 'grote stortingen') gebruik maken.

Ook bij aankomst op de plaats van bestemming geldt: let goed op de omgeving en op mogelijk verdachte omstandigheden. Neem bij onraad geen risico!

Als u toch gebruik maakt van de nachtkluis: houd de sleutel van de nachtkluis bij de hand. Maak het deurtje van de nachtkluis open en leg de cassette zo snel mogelijk in de kluis.

Wanneer de sleutel niet soepel in het slot kan worden gestoken, is er mogelijk aan het slot geknoeid. Breek dan onmiddellijk de cassette-storting af.

Ga nooit in op schriftelijke mededelingen op of bij de nachtkluis met bijvoorbeeld het verzoek om de cassette in de brievenbus of elders te

deponeren, omdat de nachtkluis 'defect' is. Laat u niet in de luren leggen!

Waardeberging thuis

In het algemeen raden wij u aan uw dagopbrengst niet mee naar huis te nemen. Met name bij bedrijven die 's avonds laat sluiten, gebeurt dat nog wel eens. Stort liever tussentijds af en laat het restant 'overnachten' in de zaak. Zorg er dan wel voor dat u uw geld goed beschermt tegen inbraakrisico, bijvoorbeeld door het op te bergen in een inbraakwerende kast, die geschikt is om uw hoeveelheid geld te bevatten. De Stichting Kwaliteitsbeoordeling Brandkasten geeft u advies over de zogenoemde 'waardebergingsindicatie'.

Gedrag tijdens en ná een overval

Ondanks alle preventieve maatregelen is een overval nooit voor honderd procent uit te sluiten. Op het moment van een overval is het gedrag van u en uw personeel van cruciaal belang. Staat bij het treffen van preventieve maatregelen de risicobeperking voorop, tijdens een overval heeft de handelwijze van slachtoffers, getuigen en politie maar één doel: voorkom fysiek letsel of erger. Uw gedrag tijdens en na de overval kan bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan de latere opsporing van de daders.

Blijf kalm en probeer de dader(s) op geen enkele manier. Volg alle 'bevelen' op en pleeg zeker geen (actief) verzet. Sommige vuurwapens zien er bedrieglijk

onecht uit! Neem geen enkel risico. Ga ervan uit dat elk getoond wapen echt is.

Probeer onopvallend te alarmeren indien u een overvalalarmsysteem hebt. Als alarmeren niet onopvallend kan, doe het dan niet en wacht tot de overvallers de zaak verlaten hebben. Alarmeer de politie dan uitsluitend telefonisch via 06-11. Geef de politie dan al zoveel mogelijk informatie.

Bel, zodra het kan, direct na de overval 06-11, ook als u gebruik heeft gemaakt van het stil overvalalarm.

Probeer zo goed mogelijk te observeren. Prent het signalement van tenminste één dader in uw geheugen. Let op opvallende details: accent, littekens, links- of rechtshandig, onderling taalgebruik, (bij)naamgebruik, enzovoort.

Probeer vast te stellen hoe en in welke richting de daders vluchten. Noteer (fragmenten van) kentekens. Tracht getuigen te vinden en vraag of ze willen blijven tot de politie is gearriveerd of noteer hun naam en telefoonnummer.

Schrijf onmiddellijk het signalement van de dader(s) op. Bij de politie zijn daarvoor voorbedrukte formulieren te verkrijgen. Bent u met meer personen: vul het formulier dan onafhankelijk van elkaar in. Wederzijdse beïnvloeding wordt dan voorkomen.

Zorg ervoor dat na de overval geen sporen worden uitgewist. Niets aanraken en geen derden in de zaak toelaten. Laat één persoon buiten de politie opwachten.

¹ Bron: Mertens, N./Projectteam Overvalcriminaliteit, Overvalcriminaliteit, Stichting Teleac, Utrecht, 1994.

Büchler, H., H. Leineweber, Bankraub und technische Prävention, Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 1986

Burik, A.E. van, e.a., 1994, Eindrapportage Voorbeeldprojecten Winkelcriminaliteit, Amsterdam: Van Dijk, Van Soomeren en Partners.

Clarke, R.V., S. Field, G. McGrath, Target hardening of banks in Australia and displacement of robberies. *Security Journal*, jrg. 2, nr. 1, 1991, p. 84-90.

Eshof, P. van den en A.W.M. van der Heijden, Tienduizend overvallen, beschrijving van de overvallen sinds 1980, in: *Tijdschrift voor Criminologie*, jaargang 32, 1990, nr.2, p. 56-66.

Eshof, P. van den, m.m.v. D.J. Vledder, De criminele carrière van daders van overvallen, CRI, Den Haag, 1991.

Eijken, A.W.M., 1994, Criminaliteitsbeeld van Nederland. Aard, omvang, preventie, bestraffing en zorg voor slachtoffers van criminaliteit in de periode 1980-1993. Directie Criminaliteitspreventie, Ministerie van Justitie, Den Haag.

Grandjean, C., Bank robberies and physical security in Switzerland; a case study of the escalation and displacement phenomena. *Security Journal*, jrg. 1, nr. 3, 1990, p. 155-159.

Haan, W. de, 'Even een kroket uit de muur trekken'; straatroof als vorm van diefstal met geweld. In: H. Franke, N. Wilterdink, C. Brinkgreve (red.), *Alledaagse en ongewoon geweld*, Groningen; Amsterdam, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 1991, p.47-75.

Hesseling, R., De verharding van de overval, betere beveiliging leidt tot minder verplaatsingseffecten dan verwacht, in: *SEC*, juli 1993, nummer 3, p.20-22.

Hesseling, R.B.P., Stoppen of verplaatsen?, een literatuuronderzoek over gelegenheidsbepkende preventie en verplaatsing van criminaliteit, *Onderzoek en beleid*, 137, WODC, Arnhem: Gouda Quint, 1994.

Hoff, C. van 't en E. Lagendijk, Eindrapport Evaluatie Project Werkstart, Van Dijk, Van Soomeren en Partners, Amsterdam, 1995.

Hunter, R.D. en C.R. Jefferey, Preventing convenience store robbery through environmental design. In: Clarke, R.V. (ed.), *Situational Crime Prevention*. Albany, New York, 1992.

Integrale Veiligheidsrapportage 1994, Ministerie van Binnenlandse zaken directoraat-generaal Openbare Orde en Veiligheid, Den Haag, 1994.

Jammers, V., Overvalcriminaliteit, aanzetten voor een preventiestrategie, in: *Beveiligings Jaarboek 1993*, Arnhem, 1993, p. 69-79.

Koninklijk Nederlands Ondernemers Verbond, 1994, Criminaliteitsbeheersing ook uw zaak, Den Haag.

Korthals Altes, H.J. e.a., 1993, Preventief inrichten van winkelgebieden (brochure), Van Dijk, Van Soomeren en Partners, in opdracht van de ministeries van Economische Zaken en Justitie en het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Den Haag.

Kroese, G.J. en R.H.J.M. Staring, Prestige, professie en wanhoop, een onderzoek onder gedetineerde overvallers, WODC, Den Haag, 1993.

Kroese, Gerben en Richard Staring, 'Je gaat niet naar binnen met een bosje bloemen'. Geweldstoepassing, rationaliteit en professionaliteit bij gewapende overvallen. In: H. Franke, N. Wilterdink, C. Brinkgreve (red.), *Alledaagse en ongewoon geweld*, Groningen; Amsterdam, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 1991, p.76-95.

Marsden, J.S., Bank robbery; strategies for reduction, Australian Bankers Association, Melbourne, 1990.

Mertens, N.J.G. en R.D. de Leve, 1991, Overvallen. Overvalcriminaliteit tegen het bedrijfsleven in Nederland, periode 1980-1989. In opdracht van de Directie Criminaliteitspreventie, Ministerie van Justitie en Bureau Landelijk Coördinator Voorkoming Misdrijven.

Mertens, N./Projectteam Overvalcriminaliteit, Overvalcriminaliteit, Stichting Teleac, Utrecht, 1994.

Mertens en Partners B.V., 1993, Handleiding beveiliging, Vianen (behorende bij het 'basispakket beveiliging tegen agressieve vermogenscriminaliteit').

Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing, NPC nieuws, januari 1995, jaargang 2, nr 1.

Nederlandse Vereniging van Banken, jaarverslag 1991.

Nederlandse Vereniging van Banken, Statistisch overzicht inzake overvallen op geldinstituten en geldtransporten, Amsterdam, 1995.

Rengier, R., Kriminologische Folgen der Bekämpfung des Bankraubs durch technische Prävention. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, jrg. 68, nr. 2, 1985, p. 104-116.

Stichting Bouw Research, 1994. Beveiliging van gebouwen: Deel 3, Winkels, Rotterdam.

Van Dijk, Van Soomeren en Partners, 1990, Bedrijfsleven en Criminaliteit. Kerngetallen uit de eerste Nederlandse slachtofferenquête onder bedrijven.

Van Dijk, Van Soomeren en Partners, 1992, Criminaliteit en de detailhandel. Resultaten van een enquête onder detaillisten, 1991. In opdracht van de Directie Criminaliteitspreventie van het Ministerie van Justitie.

Velden, P.G. van der, S. van der Burg, C. Steinmetz en J. van den Bout, Slachtoffers van bankovervallen, een studie naar de psychische gevolgen van overvallen en risicofactoren voor verwerkingsproblemen. Instituut voor Psychotrauma, Utrecht, 1992.

Von Schmidt auf Altenstadt, S., R. Meijer en P. van Hooff, 'Kosten overvallen en straatroof tenminste 300 miljoen gulden', in : SEC, juli 1993, nummer 3, p.7-9.

Werkgroep Justitie en Banken, Rapport Overvallencriminaliteit, Den Haag, 1988.

Werkgroep Justitie en Banken, Vervolgrapport Overvallencriminaliteit, Den Haag, 1991.